

N Á R O D O P I S N Á

revue ³/₉₂

N Á R O D O P I S N Á

revue 3/92



ÚSTAV
LIDOVÉ
KULTURY
STRÁŽNICE

VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Anna Mlýnková, Karel Pavlišťík,
Miroslav Válka

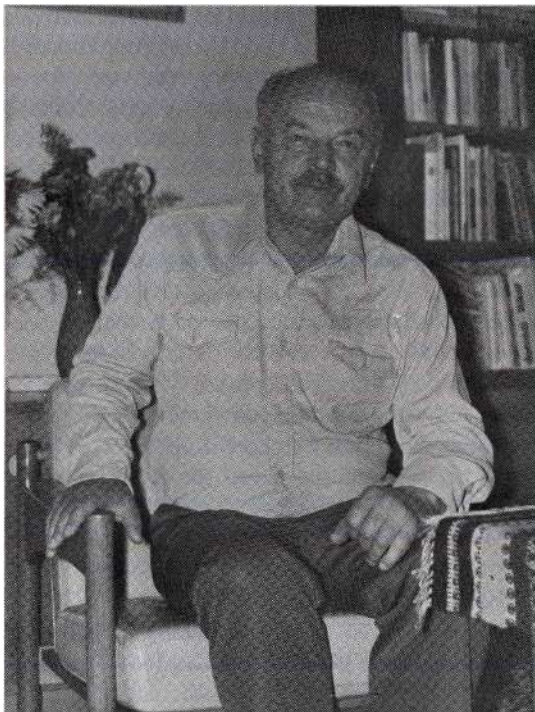
Tajemnice redakce a sazba: Anna Matyášová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

OBSAH

Milý Oldřichu (<i>Zdeněk Rotrekl</i>)	99
Oldřich Sirovátka už není mezi námi (<i>Richard Jeřábek</i>)	99
Sedm poznámek na okraj problému modernosti tradice (<i>Vladislav Stanovský</i>)	102
Josef Klvaňa (<i>R. J.</i>)	104
K Horňáckým slavnostem (<i>R. J.</i>)	104
Folklorismus a spolky dělnictva v Praze na přelomu 60. a 70. let 19. století (<i>Blanka Svobodová</i>)	105
Folklorismus a lidové obyčeje (<i>Helena Bočková</i>)	107
Konference o proměnách etnicity (<i>Vladimíra Lindnerová</i>)	107
O Hané a Hanácích (<i>Miroslav Válka</i>)	110
Remeselnícka zručnosť našich predkov (<i>Milan Urbanovský</i>)	113
Hledání cest (<i>Martina Pavlicová</i>)	114
Filmy Podlužácké hody v Lanžhotě a O děvčicu (<i>Jitka Matuszková</i>)	115
Hodně štěstí, Ondřejnico! (<i>Helena Titlbachová</i>)	116
Zapomenutý fotograf Ondřej Šíma (<i>Hana Dvořáková</i>)	117
Význam strážnického festivalu v kontextu proměn soudobé kultury (<i>Josef Jančář</i>)	125
Poznámka k úvahám o koncepci festivalu (<i>Ilona Vojancová</i>)	125
Programová skladba Mezinárodního folklórního festivalu Strážnice (<i>Karel Pavlišťík</i>)	127
Strážnice a Valašsko (<i>Zdeněk Kašpar</i>)	127
Z diskuse na semináři o poslání a koncepci MFF Strážnice	128
Můj pohled na strážnický festival (<i>Mila Brtník</i>)	131
Umění živého projevu (<i>Hannah Laudová</i>)	131
70 let bratislavského Slováckého knížku (<i>J. M. Krist</i>)	135
III. mezinárodní folklórní festival Brno 92 (<i>J. M. Krist</i>)	136
Králik, J. - Ordoš, J.: Výčapky (<i>Juraj Zajonc</i>)	136
Zpráva o výstavě "Lidové umění z Čech a Moravy" v Rakousku (<i>Marek Turnský</i>)	136
Štědrovečerní pokrmy v lidové tradici Hané (<i>Vladimír J. Horák</i>)	137
Črepy a ľudia, alebo všeobecná archeológia (<i>Milan Urbanovský</i>)	137
Schulordnung 1578 Jahr. (<i>Ludvík Kunz</i>)	138
Neznámi Rómovia (- cn -)	138
"Krkonošské vánoce" v Lobkovickém paláci (<i>Irena Štěpánová</i>)	138
Paličková - Pátková, Jarmila: Ľudová výroba na Slovensku (<i>Alena Jeřábková</i>)	139
Vojtěch Holcman: Dějiny skoronských domů (- pvk -)	140
Soubor lidových staveb v Příkazích u Olomouce (<i>Miloš Melzer</i>)	141
Resumé	142



Oldřich Sirovátka (8. 9. 1925 - 31.7. 1992)

Milý Oldřichu,

nebudiž Ti divný tento způsob staročeského dopisu. Ostatně jsme si psali, mohu to určit na rok, nejméně půl století. Ale píšu Ti tak, jak jsem býval v našem přátelském spolužití zvyklý. Že jsi zemřel? A kdo tomu věří? Právě v této chvíli kolem nás prochází Tvoje usměvavá všechá-pající klidná tvář. Ty to asi nebudeš chápat, ale já Tě vidím, jak procházíš mezi těmito lavicemi, usmíváš se svým tichým, mírným úsměvem, který nám všem zůstane v paměti do smrti; byť mnohdy opačného názoru a pohledu, dokázal jsi vždycky vést umění rozhovoru, ne monologu.

Myslím, že je tomu opravdu padesát let, půl století přátelství, to je to slovo málo známé, jenomže přátelství nezná to chmurné slovo smrt. Kdeže je náš přítel Bařina a vzdálený Ervin Loprais? Přiznám se, že tomu jménu Ervin jsem naslouchal se zatajeným dechem. Však je také tento Ivančický zaznamenán v jednom verši, možná básni:

"Vzývám neubývajícího vína pitého Oldřichem a Vladimírem v kavárně nedopatřením nepojmenované". Ten Oldřich jsi ty a Vladimír je náš Lada, který díky mému nasměrování a adrese objevil Ivana Blatného.

Vidiš teď, procházej se svým tichým vědoucím úsměvem mezi námi v této chvíli, kdy údajně se koná rozloučení s Tvým hmotným, ach, tak rozkolísaným tělem, jako rozkolísaná jsou těla nás všech a Ty nám mimoděk připomínáš: I Vy zemřete jako já.

Byl jsi jediným z českých spisovatelů, který se ke mně po komunistickém koncentračním táboru přihlásil. Tehdy to byla sebevražděná odvaha, dnes nad Tvou údajnou rakví říkám: Ať Ti Bůh odpustí všechny lidské slabosti, kterým jsme i my, stejní lidé, nedokázali vždy čelit, nechť Tě očistí a přijme do věčného světa.

Tvůj Zdeněk Rotrekl

OLDŘICH SIROVÁTKA UŽ NENÍ MEZI NÁMI

Z veškeré literární činnosti je nejméně vítáno psaní nekrologů. Když se dovíme o smrti někoho vzdáleného a seznáme, že by bylo vhodné informovat o této události odbornou veřejnost, můžeme vykreslit osobnost a dílo toho, jehož život se uzavřel, neosobně, rutinně, zpravodajsky, zkrátka - pro dějiny vědy. Ale opustí-li nás dlouholetý a blízký přítel, stáváme se bezradnými, nenacházíme přiměřený způsob, jímž bychom mohli ve zkratce vyslovit všechno, o čem jsme přesvědčeni, že by nemělo upadnout v zapomenutí, nejen to, co víme, ale i to, co pociťujeme.

Jaký má ovšem smysl rekonstruovat curriculum vitae, vypočítávat funkce a tituly, sepisovat názvy publikovaných prací, když ničemu z toho nepřipisujeme takový význam jako ztrátě člověka, kterého jsme si vážili, kterého jsme potřebovali a kterého jsme měli rádi? My dva jsme k sobě zprvu trochu rozpačité hledali cestu. Bylo mu - když jsme se poznali - sedmadvacet a začínal u nás externě přednášet o lidové slovesnosti, mně bylo o šest let méně, sice mne neučil, ale zato byl pak jedním z mých examinátorů u státnice a svými znalostmi o Bedřichu Václavkovi jsem ho tehdy asi moc nenadchl. Pak mne ještě zkoušel u aspirantského minima, ale to už jsem byl asistentem, svým služebním postavením jsme se vyrovnávali a náš věkový rozdíl ztrácel na významu. Byl mým oponentem při habilitaci a o tři roky později jsem já fungoval jako předseda jeho habilitační komise a nakonec ještě jako předseda komise pro jeho jmenování profesorem Masarykovy univerzity. Někdo by v tom mohl vidět, že jsme se nějak vzájemně postrkovali dopředu, jenže ono to spočívalo v něčem jiném: léty se obrušovaly a tříbily naše názory, četli jsme si vzájemně množství rukopisů a debatovali o jejich obsahu i formě a stylu, až jsme o některých problémech začali přemýšlet spřízněně. I kdybych chtěl, nezbavím se už nikdy respektování některých myšlenkových stereotypů a stylistických zásad, jimž jsem se tak přiučil.

Naše častá setkání, k nimž většinou docházelo v mé pracovně na fakultě, zhusta za aktivní účasti dalšího člena našeho nikdy neustaveného, ale fungujícího triumvirátu - Dušana Ho-

lého, se ovšem jen příležitostně soustřeďovala na problémy oboru, z něhož jsme byli živi. Byl ostatně po roce 1972 vyvržen ze svého mateřského ústavu a v redakční radě Českého lidu (podobně jako já) nahrazen poddajným děsloužícím normalizačního souboru opatření. Přilnul ke Strážnici, která se k němu neotočila zády (léta působil v redakční radě Národopisných aktualit a v programové radě festivalu), ale byl znechucen tím, že organizátorům přednostně záleželo na uznání a ocenění, kterého se jim za ideovou úroveň koncepce dostane od politických orgánů. Velice uvítal po listopadu 1989 personální změny ve vedení strážnického Ústavu lidové kultury i v předsednictví programové rady festivalu a jako člen ředitelské rady a redakční rady Národopisné revue se s chutí a elánem pustil do práce; sám jsem byl po léta odstavován a vědomě jsem se odtahoval od této instituce, ale v posledních třech letech jsme se tu dobrovolně a rádi sešli, když se nabízela příležitost uskutečňovat společné představy o některých z dalších cest, jimiž se může náš národopis ubírat.

Největší změnu v posledních letech jeho života představoval návrat z nedobrovolného exilu v Ústavu pro českou a světovou literaturu na původní pracoviště - do Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, a to skoro rovnou do funkce vedoucího brněnského pracoviště. Svým uvážlivým jednáním a reálnou představou o možnostech svěřeného pracoviště vytvořil kolegiální a dělné ovzduší (a jistě nikoli náhodou jsme se zase scházeli na schůzkách ústavní vědecké rady).

Na našem fakultním pracovišti, nynějším Ústavu evropské etnologie, působil - byť jen externě - nejdéle z nás všech. V něm jsme spatřovali záruku promyšlené, poctivé a plodné výuky slovesné folkloristiky a při smůle, která nás postihla v minulém období dvojím vydáním zavádějících skript, vítáme teď jeho čítanku české lidové slovesnosti, která vychází péčí pedagogické fakulty MU a napravuje omyly, k nimž v této tematice došlo.

Zmínka o tom, že jsme se neutápěli jen v diskusích o problémech národopisu, naznačovala, že měl mnohem širší záliby a zájmy, které nás naštěstí také spojovaly. Byla to česká i světová beletrie, divadlo, film, ba vlastně celá kulturní sféra, co jsme sledovali a probírali; jednoho z našich kolegů, citelně amúzického, uváděly naše rozhovory do takového stavu podrážděnosti, že se je pokoušel přerušovat, převádět řeč na něco, čemu přikládal ze své perspektivy větší a hlavně praktičtější význam, anebo znechuceně odcházel.

Nesčetné poznatky a podněty jsme získávali při cestách po západní Evropě, bohužel jen do roku 1969, kdy nám oběma byla na dvě desetiletí znemožněna účast na zahraničních kongresech a konferencích. Navazovali jsme četné kolegiální a přátelské kontakty a měl jsem dost často příležitost přesvědčit se o tom, jak si ho naši partneři váží a jak oceňují jeho vědecké studie, už tehdy nezdídky publikované v zahraničí. Byl všude srdečně vítán a těšil se z přízně, již se mu dostávalo.

I v našem prostředí byl oblíben pro mnohé ze svých povahových vlastností, mimo jiné pro

svou bezkonfliktnost a konciliantnost, kterou jsem mu nejednou měl za zlé, když toho někdo zneužíval. Odbýval to s úsměvem, že "každý jsme nějaký jiný". Teprve v posledních letech několikrát nekompromisně vystoupil proti nepravostem a měl jsem pocit, že mu to přineslo i jisté uspokojení z aktu spravedlnosti.

Neměl ve zvyku svěřovat se svému okolí s těžkostmi, které ho postihovaly. Dlouho nevěděli ani blízcí přátelé o jeho nedobrému zdravotním stavu. Jen my, kteří jsme znali skutečnou míru rizika, jsme se obávali, kdy se dostaví neodvratná krize. Navštívil jsem Oldřicha Sirovátka v podvečer před jeho odjezdem na dovolenou na oblíbené chalupě na Vysočině, abych mu předal k posouzení svazek všelijakých rukopisů pro další číslo Národopisné revue. Zastihl jsem ho ve znamení rozpoložení, popřál jsem mu letní pohodu a netušil jsem, že už se nikdy neuvidíme. 31. července 1992 uprostřed práce zemřel. Bylo mu necelých sedmašedesát let a měl plnou hlavu plánů.

Richard Jeřábek

*Na osice lístek vadne,
až uvadne, dolů spadne.*

*Také-li já tak uvadnu,
až uvadnu, dolů spadnu?*

SEDM POZNÁMEK NA OKRAJ PROBLÉMU MODERNOSTI A TRADICE

Vladislav Stanovský

1. Považuji ovšem za správné, že doporučení UNESCO k ochraně tradiční a lidové kultury otiskla Národopisná revue a že Národopisná revue přišla i s anketou k tomu Doporučení. Jenže Doporučení je adresováno vládám členských států OSN a žádná časopisecká anketa, jakkoliv duchaplná a užitečná, nemůže suplovat vládní rozhodnutí. Anketa problém jenom glosuje. Může ovšem glosovat jednak sám problém, tedy situaci tradiční a lidové kultury, jednak vládní rozhodnutí o ochraně této kultury. Obojí glosování je nepochybně důležité. Protože však vládní rozhodnutí je zatím v nedohlednu, může se anketa zabývat jenom situací tradiční a lidové kultury. Jako příprava pro vládní rozhodování.

2. Je tomu zrovna sedmdesát let, co vyšel v pražském nakladatelství Večernice V. Vortela *Revoluční sborník Devětsil*, proslulý manifest naší avantgardy. Dneska se možná ta knížka čte se shovívavým úsměvem, možná i trochu pohoršeným nad "*běžným kýčem, odporným a sentimentálním, Aloisem Jiráskem, K. V. Raisem, Sv. Čechem, R.U.R., Ze života hmyzu, Bourgetem, Claudelem.*" Ovšem Devětsil byl drzý, nestoudně mladý a tedy i jednostranný a nespravedlivý.

Ale možná, že náš úsměv zajiskří, když si přečteme pár vět jasnozřivě předjímající myšlenky o souvislostech mezi uměním moderním a uměním periférie, uměním pouťovým, cirkusem a taky uměním naivním, exotickým, lidovým, a o významu těchto souvislostí pro moderní dobu. Snad je to trochu popletené, snad se tu projevuje příliš krátké spojení, ale souvislosti jsou to nepochybné. A v ilustračním doprovodu zcela názorné. Jsou tu fotografie Eiffelovy věže, Chaplina, reprodukce obrazů Chagallovy, Foujtitových, kreseb Légerových, Groszových, ale i maleb Henriho Rousseaua a Émila Boyera, dětských kreseb, indiánských totemů a krásné lidové slovenské dřevorezby.

3. Začínám právě z tohoto konce, protože právě naše avantgarda dvacátých let slyne stále pověstí vyhraně-

ně modernistickou, přímo sektářsky modernistickou. Ale tato pověst není zcela přesná. Tak se říkává, že ve třicátých a čtyřicátých letech mnozí avantgardní protagonisté přišli k rozumu, architekt Ladislav Žák se stal funkcionářem Klubu za starou Prahu a ve své knize *Obytná krajina*, dokonce s předmluvou Karla Teigehe, horlil za pokud možno neporušenou českou krajinu, jako krajinu funkční a zdravou, *Bedřich Václavek*, čelný devětsilský harcovník, skončil jako vydavatel kramářských písniček a knížek lidového čtení, *E. F. Burian* se našel v lidových suitách, *František Halas* a *Vladimír Holan* překvapili antologii lidové poezie *Láska a smrt*.

Je to ovšem všechno složitější a lze sotva podezírat tyhle autory a ještě další, že kajicně obrátili na čtyřáku. Halas nikdy nezapíral svou lásku k lidové písni, Václavek od studentských let dělil svůj zájem na avantgardní literaturu a folklór a E. F. Burian dřív než dospěl se začal soustavně věnovat sbírání městské lidové písně, což se málo ví, a studiu lidového divadla, což se ví daleko víc. Zdá se totiž, že mezi tradičním a lidovým uměním trvají zvláště pevné vazby, někdy skryté, ale někdy se objevují na povrchu. Tyto vazby, nejspíš složité a logické, vyrůstají ze samé podstaty.

4. Asi nebude na škodu, když se při tomhle glosování poohlédnu i po jiných končinách - každá země tuto problematiku řeší, řeší ji po svém, jinak, a přece i pro nás inspirativně. A přímo se nabízí poohlédnout se po Francii, kde sepětí moderního umění s uměním lidovým a vůbec starým není třeba zdůrazňovat. Stačí snad příklad *Guillauma Apollinairea* a jeho druhů. Ale nemíním tu popisovat variace na mnohokrát dokazované a dokázané příklady. Chci spíš upozornit na jednu souvislost stále a možná záměrně zapomínanou.

Francouzský volný verš je jak známo třeba chápat na pozadí, vlastně jako obměnu alexandrinu, tedy verše, kterým byla složena *starofrancouzská Alexandreis* a kterým se stal jakýmsi základním modelem francouzského verše vůbec. Asi jako náš oktosylab s trochejskou tendencí, kterým, mimochodem, je složena i naše *staročeská Alexandreida*. Také na pozadí tohoto našeho oktosylabu a jako jeho obměna chápe takzvaný bezroz-

měrný verš staročeský. Tento verš pronikl do lidové poezie, kde se uplatnil jako verš mluvní, hlavně v rýmovaných obřadních promluvách, zejména improvizovaných. Když se před sto lety začal u nás po francouzském příkladu pěstovat volný verš, pochopitelně básníci, aspoň někteří, navazovali přímo na bezrozměrný verš. Například ve vzpomenutém sborníku Devětsil je otištěna báseň *Jaroslava Seiferta Paříž*, která je psána volným veršem, formálně hodně podobným gotickému či lidovému verši bezrozměrnému:

*"U nás je všechno tak smutné, i věci, jež se dějí,
život se nikdy ze své dráhy nevykolejí
a když usínám a v oknech noc se stmívá,
zdá se mi, jak na Pére-Lachaise slávik v tujích zpívá.*

Uvádím tento příklad, protože u nás souvislosti mezi bezrozměrným veršem gotickým a lidovým a moderním veršem volným bývají popírány, někdy přímo urputně, jako bychom se za tuto literární tradici styděli. To by ovšem ve Francii nikoho nenapadlo.

5. To, že jsem se v předchozí poznámce s lidovou slovesnou tvorbou dostal do těsné blízkosti gotické literatury není náhoda, dokonce z několika důvodů ne. Doporučení UNESCO mluví totiž o ochraně lidové a tradiční kultury a gotická kultura má některé rysy tradiční. Je sice otázka, co si my všechno budeme představovat pod tímto adjektivem, protože definice tradiční a lidové kultury v Doporučení nemluví dost přesně, ale to už je záležitost jiná. Je nepochybné, že gotické umění s lidovým souvisí mnohonásobně, i když všechny ty souvislosti neumíme přesně vysvětlit. Lidová slovesná tvorba, jak ji známe, tedy v podstatě lidová tvorba barokní, je poznamenána gotickou literaturou existenčně, daleko víc než literaturou barokní. Avšak vlivy gotické lidové tvorby na gotickou literaturu vysokou prokazovat nemůžeme. Už proto ne, že autentický gotický folklór neznáme a nejsme si ani jisti, zda vůbec můžeme o autentickém gotickém folklóru mluvit. Předkurtozní lidová poezie gotická, jak o ní psával Václav Černý, je pouze konstrukce, elegantní a důmyslná, ale umělá.

6. Je pozoruhodné, že lidová slovesná tvorba a gotická literatura má i podobný úděl v našem literárním dějepisectví, je neustále přehlížena, podceňována, dokonce medievalistika a folkloristika jsou považovány za vědy div ne vetešnické. Už tu byla řeč o sekyrářském modernismu naší avantgardy; byl sice vážně zpochybněn, ale nejde jenom o naši avantgardu. V celé naší společnosti - a zejména dnes - se projevuje úsilí chovat se moderně, což se logicky, třebaš pošetile projevuje v odmítání všeho, co nenese dnešní datum. Pak ovšem literatura gotická i folklór se ocitají v jednom pytlí, důkladně zauzlovaném. Celá tato záležitost je ovšem složitější. *Roman Jakobson* před padesáti lety prohlásil, že druhá polovina 19. století "*zatarasila cestu k poezii Českého středověku a je těžké znovu tu cestu nalézt*", a taky se to pokusil vysvětlit. Do značné míry za to mohou *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, které přesněji odpovídaly vkusu maloburžoazní české společnosti než autentická literatura gotická, a tak ji zcela zaclonily. Byly sice shledány jako falza, ale autentická gotická literatura byla i nadále považována za nepřiliš cennou, ne-li za nicotnou, jak to dosvědčují například i charakteristiky z 1. dílu *Jakubcových Dějin literatury České* ještě z roku 1929. Pan profesor Jakubec nebyl ovšem žádný sektářský modernista. V podstatě stejně dopadal i folklór, oslavovaný sice mnohými nadšenci, dokonce i jasnozřivými, ale většinou deklasovaný na regionální baráčnický svéráz. To se rozumí, že konjunktura v padesátých letech lidové umělecké tvořivosti, jak se tehdy začalo říkat, příliš nepomohla, i když byla leckdy dobře míněna, i když i její výsledky byly leckdy záslužné. Ve své snaze po násilné aktualizaci byla však odpuzující a doléhala na naši kulturu jako "tíha folklóru".

Doporučení OSN se zdá tedy včasné. Bude ovšem nesmírně obtížné hledat v této spleťtější situaci reálný vztah - úmyslně neříkám správný vztah - k tomuto dědictví minulosti, jak se s oblibou říká.

7. Je nejspíš pravda, že nemáme příliš mnoho důvodů spoléhat na promyšlené, velkorysé a osvícené rozhodování ministerstva kultury, které zřejmě bude Doporučení OSN rezortně vyřizovat, čímž se ovšem nijak nemíním dotýkat

této instituce. Taková je skutečnost a vinu na této skutečnosti nemá vlastně ani jeden ze tří polistopadových ministrů, a sotva kdo z jejich podřízených. Ale už sám fakt, že ministerstvo se bude musit doporučením zabývat, je užitečný. Užitečný je i fakt, že podnět přichází z ciziny, na kterou se u nás vždycky dávalo víc než na hlasy tuzemské. Vůbec podněty k rehabilitaci našeho kulturního

dědictví přicházejí k nám zejména od cizinců a bývají to podněty zvláště závažné. *Fejfalik, Brückner, Tschizewski, Jakobson, Bogatyrev, Woronczak* nejsou zdaleka všichni. Jako by pohled z odstupu cizího kulturního a vědeckého prostředí byl přesněji zacílený. A tak se zdá mírný optimismus na místě.

JOSEF KLVAŇA

zemřel ve svých dvaadesáti letech, avšak stačil za sebou zanechat rozsáhlé dílo, které podnes zůstává v mnoha ohledech zdrojem poučení a příkladem nevšední píle regionálního pracovníka. Gymnázium v Kyjově, jehož byl prvním ředitelem a které poprvé v roce 1936 a znovu letos pojalo jeho příjmení do svého názvu, vydalo k 135. výročí Klvaňova narození sbomíček na jeho počest. Přináší velmi potřebné informace o životní dráze vídeňského rodáka a od konce osmdesátých let nadšeného sběratele a popularizátora lidových tradic, především z Moravského Sloveska, jež se mu stalo doživotním domovem. Součástí brožury je soupis Klvaňových publikovaných prací, příspěvků věnovaných jeho odkazu a několik reprintů dobových dokumentů. Čin, jaký zaslouží jen chválu! (Nemohu se však zdržet, abych sestavovatelům sborníčku, jakož i mnoha dalším absolventům vysokých škol, neposkytl malou radu: jméno jednoho z nich se v tomto drobném

tisku vyskytuje od obálky až po tiráž nejméně jedenáctkrát ozdobeno akademickým titulem. Není zvykem u nás ani jinde ve světě, aby se v publikacích hodnotil a titulů nadužívalo, ba právě naopak - nesetkáváme se s nimi ani u jmen těch, kteří je svým odchovancům uděluji. Za každého má mluvit jeho práce a nikoli společenské postavení. Za svého čtyřicetiletého vysokoškolského působení pamatuji na fakultě jen jednoho, dnes již nežijícího pracovníka, který se i v telefonu představoval jako profesor a vzbuzoval tím u ostatních přinejmenším útrpné pocity. Po letité praxi znehodnocování doktorátů se stalo jejich nadbytečné používání ještě podezřelejší. Inu, ve venkovských městech jistě platí doktorát víc než v Praze nebo v Brně, ale Josef Klvaňa bez něj dokázal znamenitě obstát i v Kyjově).

R. J.

K HORŇÁCKÝM SLAVNOSTEM

Po programových brožurách slavností folklórních tradic zpravidla

nesahám s přehnaným zájmem a se slepou důvěrou. Vždyť to bývají často bezduché slepence, jimiž mnozí návštěvníci plní odpadkové koše festivalových areálů. Avšak to, co se letos povedlo Dušanovi Holému u příležitosti stého výročí prvního veřejného vystoupení horňáckých muzikantů, zpěváků a tanečníků, by zasluhovalo víc, než jen tuto drobnou glosu.

Účastníci Horňáckých slavností konaných ve Velké nad Veličkou 17. - 19. července 1992 dostali do rukou promyšleně a pečlivě sestavený sborníček písemných i fotografických dokumentů - dopisů Leoše Janáčka Martinu Zemanovi a Janu Hudečkovi, programu lidového koncertu v brněnském Besedním domě a jeho posudků z pera Lubora Niederla a Emanuela Kováře, zápisů Martina Zemana atp. Sestavovatel komentuje montáž z autentických dokladů a připojuje podrobný a informativní popis reprodukovanych fotografií. Takovýto programový sborník v koši dozajista skončit nemůže.

R. J.

FOLKLORISMUS A SPOLKY DĚLNICTVA V PRAZE NA PŘELOMU 60. A 70. LET 19. STOLETÍ

Blanka Svobodová

Jeden z úkolů etnografie lze formulovat jako evokaci ovzduší minulosti, obsahující nebo předznamenávající řadu soudobých důležitých společenských i kulturních témat. Vedle hospodářsko-sociálních vrstev na vesnici je studována také městská společnost, respektive její lidové i střední složky. Od poloviny minulého století spoluvytvářelo obraz Prahy, tohoto umocněného půdorysu českých dějin, stále zřetelněji dělnictvo řemeslnické, manufakturní a tovární.

U kolébky jeho kultury se střetávaly tradice zábav a obyčejů pražského lidu spolu s obyčejovými zvyklostmi míst a oblastí, odkud pauperizovaní venkované - budoucí dělníci - přicházeli. Projevy folklorismu v prostředí dělnictva jsou chápány jako přenesení prvků tzv. lidové kultury do společenské struktury města při změně jejich původní funkce a lze se s nimi u českého dělnictva setkat prokazatelně již na sklonku 60. let 19. století. Zmíněný časový údaj předstihuje dosud přijímanou dataci folklorizujících dělnických slavností a zábav od Jaroslavy Scheuflerové o dvě desetiletí. Všeobecně je přijímán názor, že neobyčejně důležitým prvkem v rozvoji tehdejší společnosti bylo vydání nového shromáždovacího a spolkového zákona z konce roku 1867.

Vzhledem k hospodářské vyspělosti českých zemí rozšíření těsního okruhu občanských svobod uvolnilo potlačenou aktivitu českých buržoazních a maloburžoazních vrstev. Tento nástup zachytilo i dělnictvo. Úsilí

realizovat jeho společenskou činnost novou formou, prostřednictvím jednot, nebylo však již pouze odrazem, ale i reálnou konfrontací sílícího společenského kvasu. Na národních slavnostech dělníci vystupovali jako svébytný sociální stav.

Vytrysklý gejzír nacionalismu na konci 60. let minulého století přinesl oživení společenského ideálu z období vzniku novodobých národů. Zrušením poddanství a roboty se vytvořil předpoklad k zrovnoprávnění rolnictva. Pod přímým vlivem romantismu začala být poznávaná kultura vesnice vnímána jako nejlepší a nejinspirativnější součást národní kultury. Pod jejím příkrovem se tušily kořeny starobylé kultury kdysi suverénní země.

Za nejvýznamnější národní slavnost ve sledovaném období lze označit cyklus událostí kolem položení základních kamenů k Národnímu divadlu v polovině května r. 1868. Tuto festivitvu, prodchnutou vědomím národní renesance, provázela vlna zájmu o lidový oděv. Právě tento projev lidové kultury, prvek přinášející estetické zadostiučinění, projevoval velkou náchylnost k folklorismu. Do koncepce průvodu, rámce slavností, pořadatelé zakomponovali krojované banderium, družinu jezdců na koních z Písecka a síle 21 jezdců - v lidovém oděvu z Hané. Mimořádnou pozornost budící hanáckou skupinu doplnily krojované družičky a ženy sedící na povozech. Regionální svéráz byl vyzdvihnut i výběrem hudby. Např. Písecko zastupovali dva dudáci, píšťci a houslisté. Dodejme, že osobitý typ scénického divadelního představení se rozvinul v ulicích, náměstích a silnicích. V myšlení stovek diváků, obdivujících obratné a fyzicky zdatné jezdce na koních, přispěl oděvní folklorismus k formování českého národního vědomí.

Zřejmě inspirovány úspěchem lidového kroje při slavnosti kladení základních kamenů k Národnímu divadlu, oblékly ženy a dcery členů pražského Oulu o tři roky později nepopsaný kostým "venkovanek" při maskárním plese na Žofíně.

Doplňme si, že renesanci obluby lidového kroje přinesl přelom 80. a 90. let 19. století. Např. v únoru r. 1889 rekonstruoval Spolek katolických tovaryšů ve Volyni (okres Strakonice) posvícení. K předvádění tradičních posvíceneckých zvyků si jeho "údobé" oblékli lidový oděv.

Originální pečeť folklorismu nesly v prostředí dělnictva přelomu 60. a 70. let i některé zvyky. Uveďme si příklad. V létě r. 1870 při zahradní a hudební zábavě pražského Oulu v Nuslích členové spolku, povzbuzeni vychlazeným pivem, utratili v zámecké zahradě kohouta. Aranžovaný zvyk stínání kohouta z inventáře tzv. tradiční lidové kultury západní Evropy byl provozován o posvícení, ale také o svatbě, masopustu, velikonocích, pouti a obžinkách. Jak informoval Čeněk Zíbrt, v Praze, konkrétně na Novém Městě pražském, zaznamenal zvyk mlácení kohouta cepem o posvícení Václav Krolmus r. 1828. Provozovateli kruté zábavy se stali měšťané. Mezi diváky nechyběli příslušníci duchovenstva.

A ještě malou poznámku. Při slavnostech se dělníci setkávali i s dalšími činiteli tzv. lidové kultury. V r. 1869 při listopadové zábavě Dělnické besedy na Smíchově zazněla z úst hudebně nadaného Ferdinanda Bavorského, bratra tehdejšího vůdce dělnictva Jana, slovenská píseň Bože můj, otče můj. Společně prožívaný pocit radosti z vytvářejícího se společenského

života mohl v tradičně hudebním českém prostředí těžko najít přirozenější ventil.

Od 80. let 19. století se dělnické spolky seznamovaly s národopisným materiálem i prostřednictvím výstav. Např. Dělnická jednota v Praze navštívila v létě r. 1880 výstavu lidového oděvu, tzv. staročeského národního kroje, instalovanou Studničkou na Žofíně.

Dosavadní výklad by mohl navodit domněnku, že folklorismus zasáhl u dělnictva pouze vnější stránkou pozornost budící oblast lidového kroje a obyčejů. Nebylo tomu tak. Jak lze doložit citací Dělnických listů z r. 1875, folklorismu podlehl např. i pohádková forma. Zpracovaným námětem získal sledovaný fenomén rozměr sociální. Český dělník, organizovaný ve spolcích na konci 60. a na počátku 70. let 19. století, se tedy střetl se "zprostředkovaným" folklórem (oděvním, obyčejovým, hudebním) na půdě národních i korporativních slavností. Dělničtí organizátoři vtiskli folklorismu především zábavní funkci.

Výběr z literatury a pramenů:

J. Scheuflerová, Pražské slavnosti a zábavy od druhé poloviny 19. století do začátku 20. století, s. 93-94 (NK 18, ED VIII, Praha 1977, s. 88-94). Srovn. Josef Jančář, Města a rozvoj folklorismu, s. 51-52 (Edit. Václav Frolec, Město. Prostor. Lidé. Slavnosti., Strážnice 1990, s. 51-55). • Pražský denník 1868 a 1889. • Světozor 1868, č. 21 z 22. 5., s. 203. • Pokrok 1871 č. 52 z 21. 2. • Č. Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk, Praha 1899, s. 225. • Dělník 2, 1869, č. 5 z 26.11. • Budoucnost 7, 1880, č. 14 z 28.7. • Dělnické listy 4, 1875.

FOLKLORISMUS A LIDOVÉ OBYČEJE

Helena Bočková

Lidové obyčeje patří k těm oblastem lidové kultury, které byly postupně ovlivněny folklorismem, i když ne v takové míře a rozsahu jako například lidová píseň, hudba, tanec, vyprávění nebo kroj. Této skutečnosti nebyla dosud v našem bádání o lidových obyčejích věnována dostatečná pozornost. Zejména z regionálních přehledů jsou zatím většinou "folklorizované" obyčeje vypouštěny, případně jsou naopak interpretovány jako autochtonní, tradiční.

S obyčejí v jejich druhé existenci se v českém prostředí setkáváme nejméně od přelomu 18. a 19. století, byť zpočátku velmi sporadicky. Snad nejstarší projevy folklorismu v obyčejové tradici vesnice je možno najít u obzínků, které poddaní uskutečňovali více méně jako podívanou pro vrchnost. Zde se vedle lidového tance, písně a kroje uplatnily i některé obyčejové projevy spojené hlavně s dožínkovým věncem. Doklady nacházíme v krásné literatuře; za všechny vzpomeňme Boženu Němcovou.

Mnohem více možností měl folklorismus zpočátku ve městech, mimo jiné i pro vazby k vysoké a masové kultuře. Na příkladu města Brna a jeho venkovského zázemí chceme demonstrovat různé projevy folklorismu v obyčejích i obyčejové momenty ve folklorismu v období jeho prehistorie, tj. do počátku 20. století.

Nejstarší torzovitě zprávy o tom, že se panstvu a měšťanům předváděly vedle krojů i lidové obyčeje, máme z brněnského prostředí z první poloviny 19. století. Stručná informace hovoří o tom, že na Veveří 25. srpna 1840 byla přítomna lidové slavností kolem tří májí "její výsost princezna". Druhý údaj je přímo z Brna, kde na dnešním Moravském náměstí předváděla ve třicátých letech 19. století děvčata z Troubska obyčej královničky. Chodily také na Lažanského náměstí, kde se moc "vekrálovale, moc se líbile a pak si velko trachto vestrojile", zapsala při svých národopisných výzkumech u pamětníků Lucie Bakešová. Ráno vyšly z domu bíle nastrojené, ve vlasech květiny nebo s červenými šátky. Královnu vedly pod červeným šátkem - praporem uvázaným na čtyřech tyčích. Jedna nesla koš na koláče, cukroví atd. a druhá krabičku na peníze. Za zpěvu "Svaté milé Floriánku" vešly na náměstí, utvořily kolo a předváděly písně a tance královniček. Pro účinkující to byla příležitost k výdělku, pro diváky zábava spojená s poznáváním památek minulosti. Zcela zde tehdy ještě chyběl vlastenecký motiv, tak typický pro předvádění obyčejů na Brněnsku počínaje osmdesátými lety.

KONFERENCE O PROMĚNÁCH ETNICITY

Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV uspořádal dne 22. dubna 1992 v Dorně slovenské kultury v Praze seminář "Vliv subjektivních a objektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci". Vedle odborníků různého vědeckého zaměření zde se svými poznatky vystoupili i zástupci státních orgánů a reemigranti z Ukrajiny.

Seminář zahájil S. Brouček, který v úvodním referátu seznámil přítomné s dosavadními výsledky práce na stejnojmenném výzkumném úkolu, který je jedním z grantových projektů ústavu.

Přednesené příspěvky byly rozděleny do tří tematických okruhů.

První blok byl věnován referátům vztahujícím se k předemigračnímu období a reemigraci. Zahájila jej H. Dluhošová (Úřad vlády ČSFR), která se ve svém příspěvku Stav etnicity přesídlenců z Ukrajiny v předemigračním období zabývala stavem etnického povědomí a životem potomků českých vystěhovalců v ukrajinských vesnicích Malá Zubovščina a Malinovka. Pohled federálních orgánů na přesídlovací akci z Ukrajiny do Československa byl obsahem stejnojmenného referátu T. Haišmana (Úřad vlády ČSFR), který zde přítomné seznámil s přípravou a dosavadním průběhem přesídlovací akce, jež je projevem humanitární pomoci naší republiky krajanům v oblasti postižené černobylskou katastrofou. Příspěvek R. Mišoňové (MHPR ČR) Přesídlovací akce reemigrantů z Ukrajiny do Československa v číslech a faktech přinášel údaje o praktickém průběhu akcí, při níž bylo dosud přesídleno téměř 300 rodin do 34 vybraných lokalit, v nichž byla možnost zajistit reemigrantům bydlení a práci. Nejpočetnější skupiny přesídlenců jsou v současné době v Rovné, Rokytnici a Kuřívoděch. Ze zhruba 900 reemigrantů je 235 dětí do 14 let a 185 starobních a invalidních důchodců. Osoby v produktivním věku se podařilo téměř všechny zaměstnat, i když ne vždy podle jejich

kvalifikace. Bez zaměstnání je nyní 32 lidí. Předpokládá se, že v letošním roce bude podle možnosti přesídleno dalších 164 rodin.

Druhá skupina referátů se vztahovala k postreemigračnímu období. N. Valášková (ÚEF ČSAV) se v příspěvku Počátky adaptačního procesu přesídlenců z černobylské oblasti v Československu zaměřila na dosavadní zkušenosti přesídlenců s životem v ČSFR, jejich názory na přesídlení, zařazení do okolní společnosti apod. Zajímavý byl referát J. Jančákové (Katedra českého a slovenského jazyka FF UK) K současnému stavu severovýchodočeského nářečí Čechů z Malé Zubovčiny, v němž upozornila na nutnost výzkumu jazyka reemigrantů, u nichž se vlivem odtržení od mateřského udržely některé archaickéjší formy češtiny. Poukázala také na ovlivnění ukrajinštinou, které se projevuje ve výslovnosti některých hlásek. V. Chaloupka (Ústav sociálně politických věd UK) zachytil v příspěvku Názory obyvatel Rokytnice v Orlických horách na "černobylskou" přesídlovací akci vývoj názorů a nálad místního obyvatelstva od chvíle, kdy se dozvědělo o příchodu osídlenců až do půl roku po jejich usazení. Původně silně protireemigrační postoje se po osobním poznání přesídlenců změnily natolik, že se uvažuje o možnosti přijetí dalších rodin. Dva závěrečné referáty tohoto tematického bloku přednesli představitelé státní správy obcí, v nichž jsou přesídlenci usazeni. J. Pašek (Městský úřad Krupka, okr. Teplice; referát Zkušenost z černobylské oblasti) a M. Müller (Obecní úřad Milovice, okr. Nymburk; referát Problematika reemigrantů z Ukrajiny v Milovicích) se zabývali spíše praktickými otázkami spojenými se začleněním reemigrantů do lokální společnosti, nedostatečnou a nepružnou legislativou ve vztahu k přesídlencům, potížemi při vyřizování důchodů, přidělování rodných čísel, získání občanství apod., které ztěžují nově příchozí život.

V dopolední diskusi vystoupili se svými příspěvky i zástupci reemigrantů. V. Javůrek

Postupně se začal rozvíjet zájem o lidovou kulturu i ze strany národně uvědomělých vzdělců - obrozenců. Byl programově zaměřen národně, vlastenecky, a to výhradně na kulturu vlastního národa. Brno a Brněnsko dokládá známou skutečnost o důležitosti Sušilových písňových sbírek a významu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci v počátcích regionální národopisné činnosti na Moravě.

Jedno z raných center národopisné práce na Moravě vykrystalizovalo v jihozápadním venkovském zázemí Brna. Podnět k rozsáhlé národopisné sběratelské práci i zde dala Lucie Bakešová, choť velkostatkáře v Orechovičkách, dcera "otce moravské archeologie" Jindřicha Wankla a sestra národopisné pracovnice v Olomouci Vlasty Havelkové. Díky osmiletému usilovnému snažení bylo Brněnsko v roce 1895 reprezentativně zastoupeno na Národopisné výstavě československé v Praze.

Ve vlastenecky zaměřeném národopisném snažení osmdesátých let bylo předvádění obyčejů venkovského lidu novým prvkem. Nešlo již o předvádění před vrchností nebo panovníkem, ale před širokými vrstvami vlastního národa. Tance, písně, kroje, výšivky i zvyky byly dokladem národního kulturního dědictví, probouzely národní uvědomění, hrdost z příslušnosti k národu, který má kulturu vysoké úrovně sahající svými kořeny "až do pohanského dávnověku", jak učil své dcery Jindřich Wankel.

Zatímco v roce 1887 při slavnosti v Němčicích byly předvedeny svatba, honění krále a dožatá, na národopisné slavnosti v Orechově u Brna o rok později to byla svatba, obřínky a královničky. Královničky zde měly svou premiéru na slavnostech. Otevření výstavky a slavnosti se zúčastnili i členové olomouckého muzejního spolku, kteří zde uspořádali své výjezdní zasedání, a hosté z Brna.

Na počátky národopisné práce na Brněnsku a vlastenecké nadšení s tím spojené vzpomíná ve svých rukopisných poznámkách jedna z hlavních protagonistek Lucie Bakešová: "V Olomouci založili tři nadšení vlastenci - otec můj dr. Wankel, švagr prof. Havelka a buditel národní P. Wurm - vlastenecké muzeum a započata horečnatá národopisná činnost. Všude burcováno, zachycováno, co ještě v národě mezi starými lidmi svérázného se zachovalo a zařizovati se počaly na všech stranách Moravy, a později i Čech národopisné výstavky a s nadšením chopili jsme se hledání svéráznosti národní. Bylo to r. 1887, když navštívil nás v Orechovičkách buditel národní (vrstevník Sušilův) kněz P. Wurm a vyzval nás k uspořádání národopisné výstavky. Co předvésti na výstavce. Odkud zvěděti, jaké bývají zvyky, obyčeje, kroj, písně atd. v lidu, když vše se zapomínalo, vymíralo? Hledejme ve zlaté sbírce Sušilových písní, napadlo mi, tam přece ukryta jest duše náro-

da! Hledala jsem, pročítala, až utkvělo oko mé na zápisu Králky. Ale byly jen nápěvy, slova - ale pohyb, obřad - o tom jen zmíněno, že tancovaly králky za stara o sv. Duchu v každé dědině jiným způsobem. P. Wurm vyzval mne, abych zvyk ten oživila a při národopisné výstavce v Ořešově s děvčaty provedla. Zdálo se mi v prvním okamžiku přání P. Wurma nemožným, avšak na radu mého muže šly jsme se slečnou učitelkou Svobodovou mezi nejstarší babičky pátrati. Našly jsme babičku Párovou, jenž ve svém mládí se svými vrstevnicemi králenký zvyk prováděla. Když Vlasta Havelková spatřila obřadnou tu hru, vyzorovala její mystický význam, vztahující se k uctívání bohů."

Odhalování "slovanského dávnověku" v lidové kultuře českého venkova korespondovalo s buditelskými snahami českých vlastenců, a proto tato, dnes již zcela překonaná teorie, našla ve své době mnoho přívrženců. Bakešová byla přesvědčena, že "dovedli jsme rozpoznati jádro, dovedli jsme odhoditi přívěsky cizí a oceniti starou památku, zkazku předků našich, kterou si musíme vážiti a ceniti, jako si ceníme předměty starodávné, svérázné." Tento názor významně ovlivnil tehdejší sběratelskou práci zapisování jen "původních" zdánlivě nejstarobylších částí obyčejů, i nácvik obyčejů ("Občanům jsem řekla, že musí se vymýtit vše, co jest moderní.") Tyto ojedinělé poznámky jsou velmi cenné, neboť dávají nahlédnout jak do tehdejších metod a technik sběratelské práce, tak i postupů stylizace pro uvádění obyčejů na scénu.

Bakešová si brzy uvědomila zákony scény, to že obyčej se jinak koná ve svém původním prostředí a jinak je třeba jej předvádět na jevišti. Tato skutečnost vynikne tím více, že v Brně se ještě v listopadu roku 1892 Leoš Janáček bez úspěchu pokoušel o koncertní představení autentické lidové hudby, písní a tanců (v podání obyvatel z okolí Velké).

L. Bakešová se stala jednou z průkopnic obnovování obyčejů a jejich uvádění na scénu a Brněnsko se tak její zásluhou zapsalo do prehistorie dnešních folklórních slavností. "Slyšela jsem již několikrát vysloviti mínění, že národopis náleží do muzea. Ale do muzea ukládají se důležité, drahé a vzácné umělecké věci a uznáváme-li, že staré zkazky, obyčeje a zvyky našich předků nemožno v denním životě uplatňovat, nejsme toho náhledu, aby se v národě neoživily, nepěstovaly při slavnostech, plesích, radovánkách, ve školách, na dědině i ve městě. Klade se ve vzdělaném světě dosud váha na svéráznost národní." Po stech letech jsou tyto myšlenky víc než aktuální, byť se dnes hovoří o národní identitě, a ne svéráznosti.

Mnoho péče věnovala Lucie Bakešová zejména popularizaci královniček, původně letnicového obchůzkového obyčeje. V únoru roku 1889 je nacvičila s brněnskými dámami pro představení v Besedním domě.

vyprávěl o životě českých obyvatel Malé Zubovčiny, o iniciativě vedoucí k přesídlovací akci a posléze i o problémech, s nimiž se reemigranti setkávají při začleňování do okolní lokální společnosti. B. Iljuk hovořil o jazykových potížích, které brání přesídlencům zastávat místa, pro něž mají kvalifikaci, o problémech s rekvalifikací apod. Zástupce poválečné reemigrace z Volyně, pan Hofman, seznámil účastníky semináře s činností Sdružení Čechů z Volyně, které se podle možností snaží pomáhat novým přesídlencům v začleňování do života v novém domově.

Odpolední jednání bylo věnováno třetímu tematickému okruhu, totiž komparativním poznatkům o emigraci a reemigraci. Zahájila je I. Heroldová obsáhlým příspěvkem Reemigrace po druhé světové válce, v němž shrnula problematiku týkající se situace v tehdejší době. Vzhledem k zájmu o diskusi a nedostatku času nebyly předneseny příspěvky M. Secké (ÚF ČSAV) Současná reemigrace z Rumunska, S. Broučka (ÚF ČSAV) K adaptaci malých skupin emigrantů ve francouzské lokální společnosti, D. Moravcové (ÚF ČSAV) K zákonitostem vyrovnávání přistěhovalecké skupiny (české pohraničí 1947 - 1990), M. Matsudairy (Rikjó universita, Tokio) Pracovní podmínky cizinců v Japonsku a problematika jejich výchovy (komparativní poznatky s podmínkami v ČSFR) a T. Anamiho (Edogawa universita, Tokio) K formám adaptace reemigrantů.

V závěrečné bohaté diskusi vystoupili se svými poznatky i pováleční reemigranti z Volyně, kteří porovnávali tehdejší a nynější podmínky přesídlení.

Seminář přinesl řadu poznatků o adaptaci reemigrantů z Ukrajiny a s ní spojených problémech. Pořadatelé plánují další seminář, který by byl zaměřen na vybrané dílčí problémy. Všechny příspěvky účastníků semináře budou podle možností vydány co nejdříve tiskem.

Vladimíra Lindnerová

O HANÉ A HANÁČÍCH

Národopisná oblast Hané má pro bádání o lidové kultuře na Moravě klíčové postavení. Na tomto starém sídelním území se zformovala výrazná lidová kultura, jejíž některé projevy, především materiálního charakteru, vykazují filiace s kulturními projevy Pomoraví a dále Podunají, jiné se kloní k českému, tj. západnímu okruhu. V posledních letech jsme svědky zvýšeného zájmu o tento region, a to jak ze strany folkloristického hnutí, tak ze strany odborné veřejnosti. Ta se snaží o načrtnutí neadekvátnějšího obrazu Hané a o vysvětlení řady stereotypů, které se o Hanáčích vytvrzely udržují.

Mezi odborné akce, věnované problematice lidové kultury Hané náležel i seminář "Profil národopisné oblasti: Haná", který ve dnech 25. až 27. března 1992 uspořádal Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity. Podle slov R. Jeřábka, jenž setkání připravil jak po stránce odborné tak i organizační, by se jednalo o pravidelné akce, jejichž cílem by mělo být postupné zmapování všech národopisných oblastí Moravy.

První den jednání odezněly příspěvky o materiální kultuře a národopisné historii regionu. R. Jeřábek v úvodním vystoupení "Z propeutiky do národopisu Hané" sledoval vývoj povědomí o oblasti Hané od prvních literárních dokladů ze 16. a 17. století (k nejstarším náležejí výroky J. Blahoslava o nezpůsobilé mluvě sedláků z Hané) až k počátkům odborného zájmu, jehož jsme svědky v 80. letech 19. století v souvislosti s činností Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Patříčnou pozornost věnoval důležitému ikonografickému dokladu - národopisné mapě Hané z přelomu 18. a 19. století - ve spojení s kritickými poznámkami ke komentáři L. Zapletala při vydání faksimile mapy přerovským muzeem 1990. Své vystoupení uzavřel přehledem postřehů různých autorů o hanácké povaze a hanáckém humoru, jež přispěly k vytvoření stereotypu o dobrácké a flegmatické letoře Hanáků. Historiografii národopisného bádání na Hané se zabýval i M. Melzer. Osvětil vznik olomoucké národopisné družiny a její podíl při organizování národopisného hnutí na Moravě v době příprav a konání Národopisné výstavy československé 1893 až 1895.

Téhož roku vydala v Praze Návod ku národnímu a obřadnímu tanci "Královničky" (mimochodem to byl první tištěný pohybový záznam moravských tanců) a roku 1891 spisek Královničky. Léta jezdila clo Brna do nejpřednějších českých ženských institucí - Útulny ženské a Vesny - nacvičovat lidové tance, hry a zejména královničky. Ty se staly v Brně a na Brněnsku oblíbenou součástí kulturních programů při výletech, spolkových slavnostech, školních koncertech a při lidových akademích. K jejich šíření napomohly i články L. Bakešové a M. Steyskalové v tiscích Útulny, Letáčky Útulny ženské v Brně (od 1904) a Divčí besedy (1905-1906).

Cesta královniček od vyprávění pamětnic až k slavnému uvedení na pražské výstavě měla ještě jednu dimenzi - lidskou. Organizátoři národopisných vystoupení se často potýkali s malou účastí na nácvicích - řešili ji úplatami ze svého v podobě piva, rohlíků a párků. Hlavně je však provázely finanční těžkosti: chudá děvčata neměla na to, pořídit si nákladný kroj, byly problémy s finančním zabezpečením jízdného vlakem do Prahy, ubytování a stravováním, s volným vstupem na výstavu.

Když se v letech 1892-1895 konaly v Čechách a na Moravě na výzvu pražského přípravného výboru Národopisné výstavy československé v mnoha místech krajinské výstavky, zorganizovali na Brněnsku místní nadšenci národopisné výstavky v Ořechově (28. srpna 1892), Troubsku (1. července 1894) a Šlapanicích (12. - 19. srpna 1894). Tyto výstavky byly velkou kulturní, společenskou i politickou akcí. Zúčastnilo se jich nejen obyvatelstvo ze širokého okolí, ale i z Brna. Součástí výstavek bylo předvádění obyčejů, lidových tanců a písní v krojích, tak jak je nacvičili místní obyvatelé pod vedením zdejších vlastenců - učitelů. V Ořechově začaly národopisné slavnosti krojovaným průvodem a po něm byly předvedeny dětské hry s písněmi, královničky, svatba, tance a hody se stínáním berana. V Troubsku bylo předvedeno pásmo zvyků: královničky, hody se stínáním berana, hry dětí, svatba a honění krále. Ve Šlapanicích nacvičili honění krále, dožínky, svatbu, dětské hry, pastýřskou štedro-večerní obchůzku, ostatky a hody. Šlo o zvyky z nejbližších obcí, které na základě sběrů svých a některých spoluobčanů (např. J. Konečného, rolníka v Troubsku), organizátoři sestavili, inscenovali a nacvičili.

Předvádění obyčejů, hudby, tanců a písní bylo součástí i pražské Národopisné výstavy československé. Nejvýznamnější byly Moravské národopisné slavnosti, které se konaly ve dnech 15. - 18. srpna 1895 z podnětu Leoše Janáčka, který byl také jejich hlavním garantem. Při sestavování programu Janáček nepochybně využil bohatých sedmiletých zkušeností s národopisnými slavnostmi na Brněnsku. Na Moravských národopisných slavnostech v Praze vystoupilo asi tisíc krojovaných Moravanů a další přibližně dva tisíce přijelo jako hosté a diváci. Vedle skupin ze Slovácka (z Kněžduby, Vlčnova a Velké), Valašska (z Kozlovic a Plánky u Vsetína) a Hané (od Kroměříže) se jich zúčastnilo i šedesát obyvatel z Brněnska

reprezentujících Horácko, konkrétně z Ořechová, Troubska a Šlapanic. Na výstavišti předvedli hody a královničky a sklídili svými vystoupeními velký úspěch. Program z Brněnska připravila a zčásti i nacvičila L. Bakešová, která vzpomíná: "Z tisíce hrdel na nás voláno, když odcházeli jsme z výstavy loučice se s obecnstvem. Sbohem královničky milé, nashledanou Moravanky. A na obličejích všech jevílo se pohnutí, slze a vzrušení. Všichni jsme plakali jsouce uchvácení citem vlasteneckým. V okamžiku tom jsme měli pocit, že poji nás Moravy a Čechy jeden velký cíl, že náležíme k sobě." Scénáře těchto vystoupení se nám zachovaly v publikaci Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné výstavě československé v Praze 1895.

Jistým vyvrcholením národopisných snah na Brněnsku před dosažením národní samostatnosti měly být národopisné slavnosti nazvané Moravský rok, plánované na červenec 1914 do Králova Pole jako samostatná část sokolských sletových slavností v Brně. Skupiny ze Slovácka, Brněnska, Hané a Valašska zde měly předvést celý cyklus výročních obyčejů a svatbu. Tyto i další slavnosti konané na Brněnsku v devadesátých letech 19. století a počátkem 20. století vycházely v podstatě z principů zformovaných při prvních národopisných slavnostech, a to jak v oblasti rekonstrukce obyčejů, tak i jejich stylizace a uvádění na scénu. Zdokonalovalo se provedení, rozšiřoval se okruh zúčastněných, hlavní zásady národopisných slavností však zůstávaly.

V samotném městě Brně měl folklorismus mnoho různorodých podob. Zde vybíráme několik příkladů souvisejících s činností spolku a školy Vesny, bezesporu jedné z nej významnějších českých institucí v Brně koncem 19. a počátkem 20. století. Když Vesna založila roku 1886 v Brně první českou dívčí pokračovací školu, zahájila současně širokou národní agitaci, ve které programově využívala lidových tradic. Nevěnovala se jen školní výuce, ale pořádala i ohromné množství společenských a kulturních akcí jako oslavy, koncerty, divadelní představení, výlety, společenské zábavy, přednášky, výstavy, veřejné bazary ad. Bezprostředním popudem k národopisnému zaměření činnosti spolku byla návštěva funkcionářek Vesny na výstavě výšivek a krojů spolku Vlasteneckého muzea v Olomouci v lednu 1885. Důležitá byla i přednášková činnost Františka Bartoše na půdě Vesny i jeho publikace, působení Františky Stránecké, kontakty jednatelky Vesny Elišky Machové s Františkem Kretzem i rodící se zájem o národopis v české obci.

Naprostá část činnosti Vesny související s lidovou kulturou patří do ob-

Haná jako úrodná zemědělská oblast, pověstná od 16. století pěstováním obilí, poskytovala svým obyvatelům patřičné materiální zázemí k relativně snadnějšímu životu. Reflexi této skutečnosti najdeme nejen v hmotné a duchovní kultuře, ale i v určitém sebevědomí Hanáků, kteří se pro ostatní moravské obyvatelstvo stali jakýmsi "sociálním vzorem". Postupné uplatňování pokrokových metod zemědělského hospodaření (sclování pozemků, pěstování cukrovky, parcelace pastvin) v 19. století, zejména v jeho druhé polovině, vedlo ke kulturnímu a společenskému vyrovnání s městem a zániku tradičních forem lidové kultury. To jsou stručné teze příspěvku o tradičním zemědělství. Údaji o řemeslné produkci, jako výrobě keramiky, potiskování textilu v dílnách v Uničově a Přerově a o permikářství, doplnil M. Melzer obraz zaměstnání obyvatel regionu v jeho tradičních formách.

K charakteristickým projevům materiální kultury Hané náležel i lidový dům. Přestože mu v odborné literatuře byla věnována patřičná pozornost (Houdek, Kšír, Frolec, Mencl), nejde o oblast bezproblémovou. Otázkou stále zůstává stáří zdejšího "hliněného" domu (ještě na počátku 19. století se tu používalo dřevo při stavbě jizby nebo patrové komory) stejně jako zformování okapové orientace a geneze mohutného rizalitu, "žudru" před vstupem do domu.

M. Ludvíková dokumentovala na souboru barevných kreseb z roku 1814 dobovou diferenciaci hanáckého kroje co se týče použitých materiálů, střihu a barevnosti. Tyto nedávno objevené ikonografické doklady umožňují vystopovat starší vývojové fáze i mladší formy stejně jako vlivy hanáckého lidového oděvu na oděv sousedních regionů. Vztah lidového oblečení a městského oděvu, podléhajícího rychleji módním vlivům, sledovala A. Jeřábková. Ze srovnání vyplývá, že oděv Hanáků nestál mimo obecné trendy evropské módy, i když tyto podněty přijímal s určitým zpožděním a ve výběru.

Tři folkloristické příspěvky spolu s diskusí vyplnily druhý den semináře. O. Sirovátka přiblížil hanáckou kulturní tradici ze širších, tj. národních souvislostí. V českém povědomí se

vytvořily v souvislosti s Hanou dva stereotypy, mýty, a to Ječmínkovský mýtus, který je odrazem jakési národní lidové ideologie (podobně jako v případě Koziny, Svatopluka nebo Blániku) a stereotyp hanáckého humoru, reflektující představu "starých dobrých časů", idealizované lidové kultury. Vedle toho O. Sirovátka zhodnotil výsledky sběratelství lidové slovesnosti, tj. pohádek, pověstí a písní z Hané. Nejde o rozsáhlou sběratelskou činnost, ale spíše o jednotlivé sondy.

Jiný přístup k hanáckému folklórnímu materiálu zvolil D. Holý. V referátu *"Okolo nápevu k tancům holubička a cimbálek"* se zaměřil na analytický rozbor jednotlivých publikovaných záznamů. Na metricko-rytmických rozdílech demonstroval vzájemný vztah mezi jednotlivými uveřejněnými zápisy. Rozdíl vznikly jednak přirozenou variační cestou, jednak nedůsledností a nepěstnostmi některých vydavatelů. K zajímavým a výrazným dokladům hanácké hudebně taneční kultury 18. století náleží tzv. hanácké opery či zpěvohry nebo i starší instrumentální skladby inspirované hanáckou lidovou hudbou. Jejich přehled a vzájemné vztahy osvětlil J. Trojan (sice ne v původně plánovaném termínu, ale až během exkurse).

Opět k širšímu pohledu na hanáckou hudební a hlavně taneční kulturu se vrátila Z. Jelínková. V 17. a 18. století ovlivnila hanácká hudba jednak stylovou produkci, jednak lidový tanec ostatních moravských regionů (tanec "hanácká"). Dále autorka sledovala vývoj hanáckého tance v 19. století a podrobně referovala o všech rukopisných i publikovaných sbírkách, jichž je možno při studiu hanáckého tance využít. V závěru charakterizovala jednotlivé skupiny hanáckých tanců: cůfavá-hanácká, figurální tance, taneční hry, mužský tanec.

Exkurse po Hané uzavřela jednání semináře. Toto putování přiblížilo současnou tvář kdysi "slavné krajiny" a demonstrovalo názorně poměr mezi houževnatě udržujícími se stereotypy a reálným stavem věcí.

Z obecných závěrů semináře můžeme uvést:

- Haná je naše nejstarší národopisná oblast, zformovaná v 16. století. Jsou s ní spojeny jedny

lasti folklorismu. Nebylo to však jen vyšívání "národních" vzorů, které je s Vesnou nejčastěji spojováno. Na tomto místě uvádíme příklady z oblasti lidových obyčejů. Spolek pořádal počínaje rokem 1886 téměř po dvacet let každoročně v Besedním domě pod názvem Pomlázka jarní společenskou zábavu. Finanční zisk sloužil k zřízení a později udržování školy Vesny. Byl to svátek starých i mladých, dostaveníčko uvědomělých Čechů z Brna a od konce století i z okolních venkovských obcí. S tradičním lidovým zvykem, pomlázkou, měl společný hlavně název, i když se celý konal v "lidovém" duchu. Jeho součástí byl dámský "bufet" mimo jiné i s lidovým pečivem, bazar nebo trh s prodejem výrobků žákyň škol Vesny (výšivky, dopisnice s lidovými vzory, kytičky, kraslice a "šmerkusty"), někdy dětská pout', lidová akademie, národopisná výstavka (roku 1893), národopisná slavnost s předváděním lidových zvyků (roku 1894), loutkové divadlo a další. Bufet a bazar obstarávaly slečny a paní v "národních" krojích.

Počínaje rokem 1889 se ve škole Vesny nacvičovaly různé zvyky také v hodinách tělocviku. Žákyně je pak předváděly při různých příležitostech na veřejnosti (královničky při výletě do Křtin 18. 6. 1890, při školním výletě do Ochozu 27. 5. 1891, při "školní produkci" 25. 2. 1892 atd.; například velikonoční zvyky předvedly na národopisném dýchánku 22. 3. 1893 děti z mateřské školy Vesny).

I když o tom prameny výslovně nehovoří, je zřejmé, že hlavně na počátku probuzeného zájmu o lidovou kulturu bylo její využívání velmi rozmanité a rozporuplné. Ve venkovském zázemí Brna mnohé zvyky, ale i písně, tance a zčásti i kroj ještě žily nebo byli živi alespoň jejich pamětníci, a navazování na lidovou tradici zde bylo organičtější. Velký problém byl ve městě, kde tato vazba neexistovala, vztah k lidové kultuře se zde teprve rodil a proto se nám dnes mnohé konkrétní projevy folklorismu jeví jako negativní, paumělecké. V době "národní horečky" se zejména ornament lidové výšivky užíval bez ohledu na materiál, mnohdy nepatřičně, čemuž se zpočátku nevyhnula ani Vesna. Pro představu a pousmání citujeme vzpomínku dcery brněnského vlastence, továrníka Bartelmuse, na její plesový kostým nazvaný "národní tanec": "Posledním plesem plesové sezóny byly Šibřinky Čtenářského spolku, nej vyhledávanější zábava z celého masopustu, na niž přijíždělo i mnoho návštěvníků z venkova. Šibřinky měly vždy svůj ráz jako: pohádky, roční doby, z kreseb Schweigerových ap. Byla jsem jednou za večerníci. Podruhé jsem byla za národní tanec ve skvěle ušitém polonášním kroji (dle otcova návrhu) s bohatou bílou tylovou plisovanou sukní zdobenou podélně splývajícími stuhami střídavě červenými a modrými, na každé bylo vytištěno zlatými písmeny jméno některého z lidových tanců. Červená atlasová šněrovačka, vyšívaná zlatým flitrem, měla obrovské tylové rukávy, na nichž vlály červené a modré vázanky s dlouhými

konci. Na krku dukáty a na hlavě věneček z polního kvítí s dlouhými fábory doplňovaly ústroj. Obuta jsem byla do červených punčoch a krásných lakových střevíčků. V ruce jsem nesla máji, také bohaté zdobenou stuhami a nápisy. Kostým se neobyčejně líbil." Pro představení Královniček v Brně ušily a vyšily zákyně Vesny ze svými učitelkami hrozenkovský kroj; vybrán byl pro svou "starobylost".

Shromážděný materiál o folklorismu v lidových obyčejích na Brněnsku dovoluje učinit některé dílčí závěry a klást některé otázky, které mohou mít i obecnější platnost.

1. V počáteční etapě folklorismu v obyčejích nacházíme tři zdroje zájmu. Časově nejstarší souvisí s osvíceneckým přístupem k prostému venkovskému lidu (předvádění obyčejů před panovníkem nebo vrchností). Druhý je spojen se zájmem o minulost (odhalování slovanského dávnověku v obyčejích) a třetí s vlasteneckými postoji (obyčej jako doklad svérázného národní kultury). Ve vesnickém prostředí Brněnska měl folklorismus podobu rekonstrukce stylizovaných obyčejů; naopak ve městě převládala tendence k využití lidových tradic k národně buditeckým a později národně manifestačním cílům a k využití tradic jako nosných pilířů formující se národní kultury. Příklady z Ořechova a brněnské Vesny, stejně jako i brněnské práce Dušana Jurkoviče a Joži Uprky tuto skutečnost názorně ilustrují.

2. V počátcích folklorismu zaujímal významné místo individuální iniciátoři a spolky. Až později se rozšířily, tak jako do jiných sfér života společnosti, i do folklorismu masové komunikační prostředky. Koncem osmdesátých a v devadesátých letech 19. století se na Brněnsku věnovali obnovování, předvádění a využívání lidových obyčejů nejvíce Lucie Bakešová a spolek Vesna.

3. Často se ptáme sami sebe, kde je hranice mezi tradičním obyčejem a folklorismem. Národopisné slavnosti na Brněnsku a Pomlázka brněnské Vesny se zdají být jasnými příklady folklorismu. Byly však například hody, které se v předměstských obcích Brna mezi válkami intenzivně udržovaly, pokračováním nepřerušené tradice? Nebo jde o druhou existenci těchto obyčejů? Byl prost folklorismu obyčej honění krále v Troubsku, na který se roku 1899 vypravily schovanky penzionátu Vesny? ("Pensionát podnikl o letnicích vycházku do Troubska na starobylou domácí slavnost honění krále, kteráž nejkrásněji se vydařila.") Zdá se, že autentická tradice i folklorismus se v posledních nejméně sto letech v praxi zřídka kdy vyskytují v čisté podobě, naopak mezi nimi existuje množství stupňů a mezistupňů. V mnoha komplikovaných obyčejových jevech se prvky autentické tradice i folklorismu prolínají. Folklorismus navazuje na obyčejovou tradici, může ji rekonstruovat a může být i součástí tradice.

z nejstarších záznamů o lidové kultuře v českých zemích;

- úrodnost Hané, snadnější život obyvatel a povaha kultury vedly k vytvoření určitého stereotypu o povaze Hanáků;
- výrazné projevy lidové kultury Hané nejsou dosud spolehlivě objasněny (stáří, geneze);
- v době, kdy je lidová kultura studována z vědeckých pozic, tradiční lidová kultura na Hané zaniká. Udržuje se však povědomí o její bohatosti.

Miroslav Válka

REMESELNÍCKA ZRUČNOST NAŠICH PŘEDKOV

Od októbra do decembra 1992 bola otvorená obdivuhodná výstava v priestoroch Múzea Ľudovíta Štúra v Modre pod názvom "Remeselnícka zručnosť našich predkov".

Už samotný názov čosi hovoril. Diváci či návštevníci sa vlastnými očami presvedčali na exponátoch či už viseli na stenách, alebo boli na dlážke, o tom, ako pracovali naši predkovia presne v časoch 17., 18., 19. a začiatkom 20. storočia s rôznymi materiálmi ako bolo drevo, železo, plech, textil, sklo a najmä hlina. Bolo tu toľko najrôznejších exponátov tej doby, ktoré zaujali nielen starších, ale i mladších. Starších preto, lebo určité predmety poznajú ešte z ich nedávnej minulosti a ich mladosti, mladších tiež, lebo v nich videli aj unikáty, ktoré doma a v ich domácnostiach už tak ľahko nenájdu aj ako odraz života vtedajšej spoločnosti.

Prvá i druhá miestnosť s exponátmi dýchala históriou, niekde na Slovensku ešte i súčasnosťou; umelecké práce a najmä zručnosť starých majstrov - pradedov a prababičiek včetně ich vypracovaných rúk a posiatých mozgoňami od práce povinnej, k práci na dome či v záhrade pre svojich potomkov.

Najstarší exponáty sú z roku 1763 a 1866 - hodnoty nielen estetické a umelecké, ale najmä historické.

Milan Urbanovský

HLEDÁNÍ CEST

Nejnovější číslo časopisu *Ethnomusicology* (roč. 36, č. 2, 1992), který vychází třikrát ročně jako oficiální orgán mezinárodní *Society for Ethnomusicology*, pokračuje ve svém záměru mapovat aktuální dění v oboru i v příbuzných oblastech výzkumu. Kromě základních studií zde nalezneme nejnovější bibliografické, diskografické a filmografické soupisy vztahující se k etnomuzikologické a etnochoreologické problematice celého světa, tak jak se objevuje zejména v anglosaské odborné produkci.

Osu náplně tohoto čísla tvoří čtyři hlavní příspěvky. Bryan G. Levman se ve studii o genezi hudby a jazyka zaměřuje na zdůvodnění hypotézy o vývoji uvedených fenoménů ze společného základu. Další dvě studie - Scotta L. Marcuse o modulaci v arabské hudbě a Terry E. Millera o teorii a praxi thajských hudebních notací - jsou podrobnými muzikologickými analýzami vybraného problému. Naopak antropolog Edward T. Hall se v článku o improvizaci jako multiúrovňovém procesu snaží přenést obecné zásady o kultuře na sféru hudby a najít případné shody nebo rozdíly v zákonech jejich existence. Kromě těchto studií však stojí za povšimnutí i recenze Davida Locka, kde je poprvé souhrnně pojednáno o třech filmech ze sedmdesátých let, které jsou dnes již klasickým dokumentem použití choreometrické metody při výzkumu lidového tance. Spolutvůrce filmů, etnomuzikolog Alan Lomax, vycházel z vlastních výzkumů pěveckého stylu a pokusil se o uplatnění svých teoretických přístupů i na oblast tance. Ačkoli dnes jsou již známy možnosti ryze strukturálního uchopení studia lidového tance, patří Lomaxovy filmy (podílel se hlavně na analýze hudební stránky) k základům aplikace strukturalismu v taneční teorii.

Poslední *Ethnomusicology* ve svém souhrnu tedy charakterizuje vývoj disciplíny, která se neuzavírá jen do určitých hranic, ale stále hledá cestu k jejímu dalšímu rozšíření.

Martina Pavlicová

4. V literatuře byl vysloven názor, že předmětem folklorismu jsou také jevy, které se staly výlučnými nebo antikvovanými nebo od nichž cítí přejímající prostředí nějaký jiný odstup. Obnova královniček pro jejich "starožitnost" je přímo školním příkladem. Brněnský materiál ukazuje, že tendence k folklorismu může dokonce předem signalizovat odumírání jevů v systému živé tradice (svatební obyčeje), případně nabádat k pozornosti, zdali nejde o rekonstrukci či přímo druhou existenci tradice (honění krále).

5. Obecně jistě platí, že jevy lidové kultury dostávají ve folklorismu jiné a nové funkce, především zábavné, umělecké, reprezentativní, komerční. Ve sledované době na konci 19. století byl folklorismus na Brněnsku sice polyfunkční, avšak hlavně a především plnil úlohu národně buditelskou a národně manifestační, úlohu přímo politickou. To nabízí vysvětlení brzkého zájmu o lidovou kulturu v Brně i v Olomouci a na Moravě vůbec. (Vzpomeňme primát Olomouce v shromažďování a vystavování lidových výšivek, primát brněnské Vesny v komplexním uplatnění lidové kultury ve školní výuce i významný podíl Moravy při přípravě Národopisné výstavy československé.) Hermann Bausinger napsal, že "folklorismus nalézá zvláště příznivě živnou půdu tam, kde se setkávají příslušníci rozličných národností nebo etnických skupin... Kde se srážejí rozličné národnosti nebo etnické skupiny, dochází ke kontrastnímu vyzvedávání kulturních osobitostí a zejména menšiny se rychleji dostávají k folklorismu, aby svými prostředky demonstrovaly svoji osobitost." V Brně, městě s nejvyhrocenějšími národnostními rozpory v českých zemích koncem 19. a počátkem 20. století, byly pro raný a široký rozvoj folklorismu vhodné podmínky.

Hlavní literatura a prameny:

Bakešová, L.: Jak jsem sbírala "Královničky?". Od Horácka k Podyjí, 8, 1930-1931, s. 95-97.
Fialová, V.: Brněnská Vesna a její význam v moravském národopisu. *Časopis Moravského musea zemského*, 35, 1959, s. 333-355. • *Folklor a scéna*. Bratislava 1973. • Holý, D. - Sirovátka, O.: O folklóru a folklorismu. *Národopisné aktuality*, 22, 1985, s. 73 - 84. • Klvaňa, J.: Morava na Národopisné výstavě v Praze r. 1895. *Časopis Matice moravské*, 20, 1896, s. 34-42, 143-146, 245-252, 323-335. *Národopisná výstavka v Troubsku dne 1. července 1894*. Brno 1894. • Pospíšilová, J. - Tonerová, M.: Brno a Brněnsko v práci souborů lidových písní a tanců. *Národopisné aktuality*, 25, 1988, s. 84, 91-98. • Sirovátka, O.: Dvě formy folklorismu. *Národopisné aktuality*, 26, 1989, s. 159-165. • Sirovátka, O.: Účast folkloristiky na českém národním obrození. In: Václavkova Olomouc 1978. Pocta J. Dobrovského. Praha 1982, s. 121-124. Staré zpěvy národní při výstavní slavnosti ve Velkém Ořechem dne 15. července 1888. *Velký Ořechov 1888*. • Šanderová, V.: Sedmdesát let brněnské Vesny. *Chudým dětem*, 52, 1940, s. 14-39. • Fondy Lucie Bakešové a Korespondence - Lucie Bakešová. Archiv Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně. Výroční zprávy divých škol spolku Vesna v Brně za léta 1886-1901. Výroční zprávy ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesna v Brně za léta 1896-1899. Brno 1897-1900.

FILMY PODLUŽÁCKÉ HODY V LANŽHOTĚ A O DĚVČICU

Článkem Místo filmu *O děvčicu* - objev od Dušana Holého v *Národopisné revui* č. 4/91, s. 199, kde mne autor vzpomíná, se cítím být vyzvána, abych o obou filmech napsala něco bližšího.

Při probírání muzejní filmotéky v Mikulově jsem pod i.č. 9(97/84) našla film bratří Deglů. Na inventární kartě však není nazván *O děvčicu*, nýbrž *Podlužácké hody*. Pokládala jsem to za omyl zpracovatele karty. Jde však zřetelně o dva filmy.

Podlužácké hody v Lanžhotě jak zní přesný název filmu, natočili podle připojených titulků bratři Deglové. Žádné další údaje o autorech a době vzniku filmu zde nenacházíme. Mikulovské muzeum jej získalo v r. 1984 koupí ze sbírek Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. 16 mm film je dlouhý 140 metrů a jeho promítnutí trvá 12 minut. Je opatřen mezititulků, které oddělují jednotlivé sekvence: 1. Stavění máje v předvečer hodů, 2. O hodech dopoledne. Dárek milému, 3. Do kostela "na hrubou", 4. Po "hrubě" z kostela, 5. O hodech odpoledne, 6. Chlapci jdou pro stárka, 7. Pod máji, 8. Hosté ze sousedních vesnic, 9. "Hošíje" - sólový tanec chlapců, 10. Zavádka, 11. V párech do kola, 12. Vetřelec a jeho trest, 13. A tanec ide dál. Dyž jsú hody - tak jsú hody! Ejchuchú, 14. Včilék už je konec, tož dobrú noc.

Film jsem si nechala promítnout - obsahově se shodoval s filmem *O děvčicu* a vystupovali v něm i stejní aktéři, proto jsem jej pokládala za film *O děvčicu*. Tento můj omyl se odhalil při promítání muzejního filmu v rámci výuky etnochoreologie na FF MU, jak o tom píše Dušan Holý. Po prvních záběrech jsem spontánně reagovala "To není Děvčica!" Vedla mě k tomu absence vyšívající dívky. Obsah filmu *O děvčicu* uvádím tak, jak mi jej poskytl dr. Michal Bregant z Filmového archivu ČSFÚ: "Na vesnici probíhá oslava máje. Stárek zahajuje slavnost. O Anku, dceru sedláka Gajdy, se zajímají všichni chlapci ve vsi. Rovněž pán, myslivec, ji obdivuje a vyzve ji pod májkou k tanci. Šohajové mu ji ale přeberou, protože cizinec nesmí vzít děvče k tanci. Anka utíká do le-

sa. Pán ji dohoní a chce, aby mu byla po vůli. Anka se brání. Šohajové najdou dvojici v lese, pána odvedou domů a slavnost pokračuje."

Hlavní role ve filmu ztvárňují profesionální herci: Florentin Steinsberg (sedlák Gajda), Ida Elková (jeho žena), Vlasta Lašková (Anka, dcera sedláka Gajdy), Míkuláš Souček (stárek Joska), Emil Focht (myslivec). Jen Joskova kamaráda Francka hraje lanžhotský ochotník Cyril Bartoš zvaný Bartošík. Mezi komparsem poznali pamětníci další lanžhotské občany: Martina Šestáka zvaného Malit, Ludmilu Uhrovou zvanou Uhříčka a Josefa Uhra. Z údajů Filmového archivu ČSFÚ se dovidáme, že film byl natočen na podzim 1918 podle scénáře lanžhotského rodáka Dr. Josefa Folprechta (1879 - 1950) režisérem Karlem Deglem (1896 - 1951) a kameramanem Jindřichem Brichtou (1897 - 1957). Premiéra byla 3. 3. 1919 v pražském kině Lucerna. (Přestože se v souvislosti s oběma filmy hovoří o bratřích Deglových, v dostupných filmových lexikonech i v Malé Čs. encyklopedii je jmenovitě uváděn jen Karel Degl.)

Film *Podlužácké hody* v Lanžhotě není ve FA ČSFÚ uložen a nejsou tedy k němu ani žádné konkrétní údaje. M. Bregant však nevylučuje možnost vzniku v září 1918, tedy v době natáčení snímku *O děvčicu*. Josef Folprecht ve své rukopisné knize *Lanžhot* potvrzuje, že filmování proběhlo v r. 1918. S největší pravděpodobností přímo na hody, které v Lanžhotě připadají na Povýšení sv. Kříže (14. 9.). Dlouho jsme s D. Holým pochybovali, zda to vůbec před skončením války bylo možné. Záznamy v tzv. Šoupalově pozůstalosti uložené v OA Hodonín však naše pochybnosti vyvracejí.

Oba dva filmy jsou cenným národopisným dokumentem. V *Podlužáckých hodech*, které vznikly zřejmě jako vedlejší produkt filmu *O děvčicu*, je dějová zápleтка potlačena na minimum, o to více prostoru je věnováno dokumentárním záběrům. Pro naši etnochoreologii je tento film vskutku malým objevem. Přináší autentické svědectví o podlužáckých tancích kolem r. 1918 a může posloužit při studiu vývoje taneční formy zejména verbuňku, v menší míře pak hošíj a vrtěné.

Jitka Matuszková

HODNĚ ŠTĚSTÍ, ONDŘEJNICO!

Národopisný soubor Ondřejnica byl založen v roce 1977 na ZŠ ve Staré Vsi nad Ondřejnicí jako dětský folklórní soubor. Neměl možnost navázat na tradici vytvořenou nějakým lašským souborem - předchůdcem. Snažil se náležet téměř zapomenuté písni, tance i hry svého regionu. Název a vůbec působnost souboru Ondřejnica je neodmyslitelně spjat se jménem jeho zakladatelky a umělecké vedoucí Elišky Krejčíčkové - bývalé učitelky tamější školy. Zálubu a um v tanečním a písňovém folklóru začala zjišťovat od roku 1957 na škole ve Staré Bělé, kde založila národopisný kroužek. Z toho se o rok později vytvořil soubor písní a tanců "Bélan". Již v té době spolupracovala s významnými odborníky v oblasti folklóru - Vincencem Sochou, Františkem Bonusem aj. V roce 1970 přechází na ZŠ do Staré Vsi nad Ondřejnicí, kde během sedmi let svoji kulturní aktivitou připravila výborné podmínky pro založení národopisného souboru. Stalo se a od roku 1977 se táhne patnáctiletá historie více než stoletného tělesa, které dostalo do vinku probudit zapomenutou lidovou tradici a tím obohatit o důležité poznání nejen sebe, ale především druhé.

Úspěch souboru nezáleží jen na výkonu tanečníků a muziky, ale hlavně na dramaturgii a režii. To znamená, že výběr a následné zpracování materiálu je základní kostrou celého repertoáru, který se dotváří přesným a věrohodným předvedením jednotlivými členy souboru. Ondřejinka se opírá o písňové prameny z paměti nejstarších občanů, o sbírky Františka Sušila, Františka Lýska, Vojtěcha Poláška, Františka Palkovského a mnoha dalších. Díky této rozmanitosti podkladů je repertoár souboru pestrý přehledkou písňové a taneční tvořivosti lašského kraje, která nepostrádá originalitu, důraznost, veselost, ale v největší míře jemnou a prostou lyriku. Ta je průvodním prvkem v celém tanci tak typickém pro Lašsko - Starodávňý. Spolupráce s odborníky - Františkem Bonušem, Zdenou Kyselou, Janem Rokytou, Václavem Stuchlým, Věrou Šejvlou, Věrou Šimkovou... dává souboru jistotu věrohodné prezentace lašských lidových písní a tanců (Pilky, Dymak, Kožuch, Trojak, Zvirtk, Hulan, Kalamajka a další). S činností Věry Šejvlové je mj. spojeno studium starého mužského tance zvaného "Skok". Své bohaté zkušenosti, šarm a um předala sólovému taneč-

nikovi Ondřejnice. Soubor tak získal vzácný a živý pramen a Skok byl natočen jako instruktážní film k učení tohoto starého salašnického tance.

Souběžně s tanečním souborem se postupně vytvářela i muzika. Postupem času Ondřejnica rozšiřuje svůj repertoár a naštěstí spolu s ním roste hráčská úroveň jednotlivců i muziky jako celku, která hraje ve složení: housle (prim), housle (terc), viola, klarinet, kontrabas, cimbál. V roce 1979 vzniklo při souboru i pěvecké trio. Tvoří jej Jaroslava Hrabovská, Marie Matějová a Věra Zavidčáková. Díky jim i jejich zvláštnímu pěveckému projevu (trojhlasá úprava) spatřila znovu světlo světa řada lašských písní. Především Marie Matějová se snaží o kvalitativní i kvantitativní růst písní v souboru. Dbá na čistotu formy projevu jednotlivých zpěváků; tím výrazně pomáhá k přesvědčivému působení lašské písně mezi posluchači - laiky i odborníky.

Během patnácti uplynulých let se podařilo Ondřejnici získat mnoho slovních poct i čestných uznání za osobitý i tvůrčí přístup k rozvoji folklóru lašské oblasti. Zúčastnila se mnoha přehlídek (Janovice, Dolní Lomná, Turzovka, Hlavičce, Rožnov pod Radhoštěm, České Budějovice, Praha ...), soutěží (1985 - postup do krajské přehlídky v Českém Těšíně se soutěžním pásmem "Služebny chlebiček", 1988 - účast v národní přehlídce národopisných souborů Moravy v Trinci s programem "Moje Laško"), kulturních a soukromých akcí. Natočila několik hudebních snímků pro Čs. rozhlas Ostrava (v současné době se připravuje vydání kazety souboru), reprezentovala Československo na třech zahraničních zájezdech (1985 v Polsku, 1989 ve Francii a 1990 v Turecku). Nermalou zásluhu na udržení lašského (ale nejen tohoto) folklóru v povědomí širokého okruhu lidí mají pravidelně konané "besedy u cimbalů". V tomto roce Ondřejnica překvapila vlastním projektem "Staroveské zámecké léto" - čtyřmi večery na nádvoří renesančního zámku za spolupráce dalších souborů z Laška a Valaška.

Smyslem práce souboru Ondřejnica není jen prezentace folklóru spojená se sběrem, vyhledáním a zpracováním "zapomenutého", ale především udržení a předávání tradice generacím mladším. Ve školách i běžném životě se s touto složkou společenské kultury často setkají. Hodně štěstí, ONDŘEJNICO!

Helena Titlbachová



Muži ve svátečních krojích. Mutěnice 1887 (soupis č. 16)

ZAPOMENUTÝ FOTOGRAF JOSEF ŠÍMA

Snad žádný jiný obor neakceptoval Daguerrův vynález tak rychle jako etnologie s etnografií. Fotografie splňovala požadavek po "věrném vyobrazení" mnohem lépe

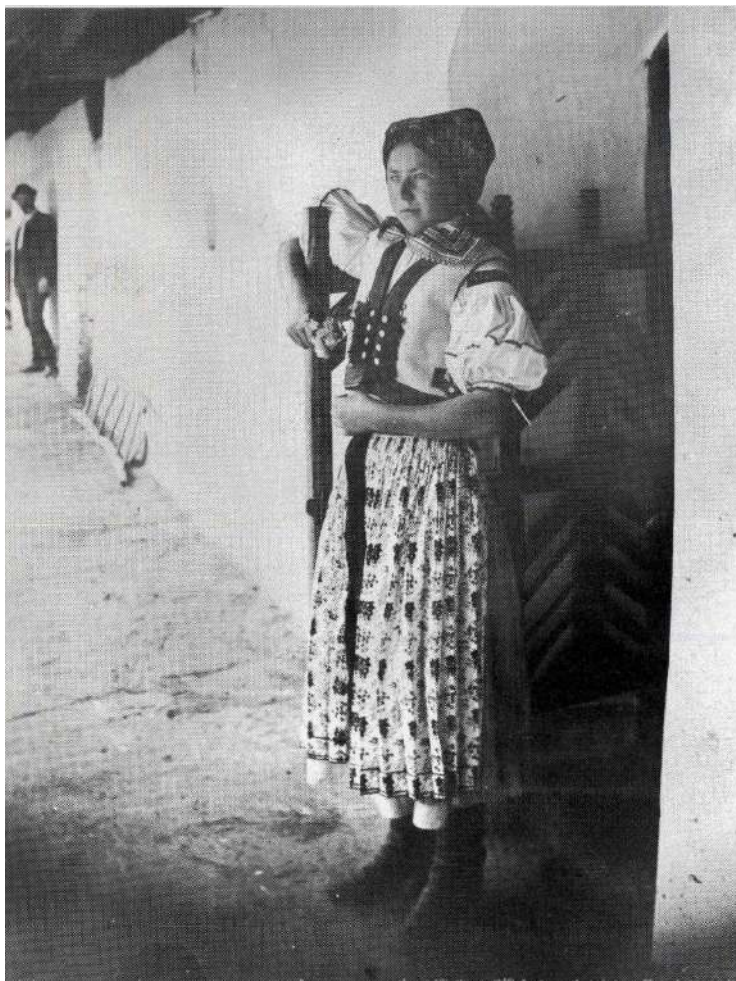
než dosavadní suchý popis nebo více či méně subjektivní kresba. Přes veškerou poplatnost době vzniku, přes kabinetní aranžmá, oklikou přes exotické scénérie s ještě exotičtějšími kráskami se fotografové (a to nejen z řad profesionálů) začali zajímat o náměty domácí.

Fotografie jako vědomě snímáný doklad skutečnosti nabyla na významu zejména poté, co se především sami etnografové stali pozorovateli - fotografy a poznávali daný fakt "zevnitř".

Odbor pro lidovědu Moravské společnosti muzejní při Františkově



Ženy s dítětem. Kunovice 1887 (Soupis č. 13)



Děvče z Hrubé Vrbky, 1887 (Soupis č. 1)

muzeu v Brně si byl tohoto objevu dobře vědom. Začal budovat systematickou sbírku *"dle národních kmenů obsahující vyobrazení moravských krojů typických, slavnostní průvody, venkovský lid při práci doma i na poli, ulice vesnické, kostely, typické dvorce selské...."*. Jeho záměrem bylo vytvoření muzea fotografií, jaká již v té době v Evropě existovala (například v Drážďanech), neboť *"nelze pochybovati, že takovými zařízeními lépe rozšíří se u četných návštěvníků muzea bližší znalost země než sebedůkladnějšími popisy..."*. V roce 1901 obsahovala kolekce již 652 snímků; dnes je to 7 879. U jejího zrodu stála významná osobnost moravského národopisu - badatel a zkušený fotograf v jedné osobě - Josef Klvaňa. K jeho tvorbě vzbuzující respekt širokou škálou zachycených jevů stejně jako nespornými estetickými kvalitami se vrátíme v příštích číslech. Zajímavou skutečností je fakt, že k národopisné fotografii se Klvaňa dostal prostřednictvím svého švagra Josefa Šímy (otce malíře Josefa Šímy), který je autorem fotografií v příloze. Josef Šíma (nar. 1859 v Praze - Karlíně) sdílel s Klvaňou i stejné nadšení pro lidovou kulturu a byl častým společníkem na výpravách do terénu za jejími doklady. Na svých cestách po jihovýchodní Moravě a Slovensku se zajímal především o lidovou výšivku. Jako profesor kreslení a aktivní člen Výboru pro národní vyšívaní ji dokázal zhodnotit a přede-



Chlapci z Hrubé Vrbky, 1887 (Soupis č. 5)



Žena z Kunovic, 1887 (Soupis č. 12)



Svobodný pár z Hrubé Vrbky, 1887 (Soupis č. 3)

vším přesně kresebně zachytit. Konvolut výšivkových vzorů byl v roce 1906 schválen tehdejším ministerstvem kultu a vyučování jako kresebná pomůcka. *"Když jsme naše vzory do dívčích škol a učilišť zaváděti počaly, měly jsme v prof. Šimovi horlivého spolupracovníka"*, napsala tehdy Renata Tyršová.

Zhruba v osmdesátých letech se začal zabývat i fotografií a vedle kresebné dokumentace vznikala i foto -

grafická. Zpočátku byl Šíma technicky zdárnějším fotografem než Klvaňa, kterému jeho snímky dokonce i vyvolával. V centru pozornosti Šímy - fotografa byl především lidový kroj: muži a ženy oblečení v krojích zachycení v běžných situacích denního života, stejně jako naaranžované pózy. Zde všude se projevil jako dobrý znalec terénu. Národopisné poučení je patrné i z tematického okruhu, kde zachytil rozdíly jak regionální,

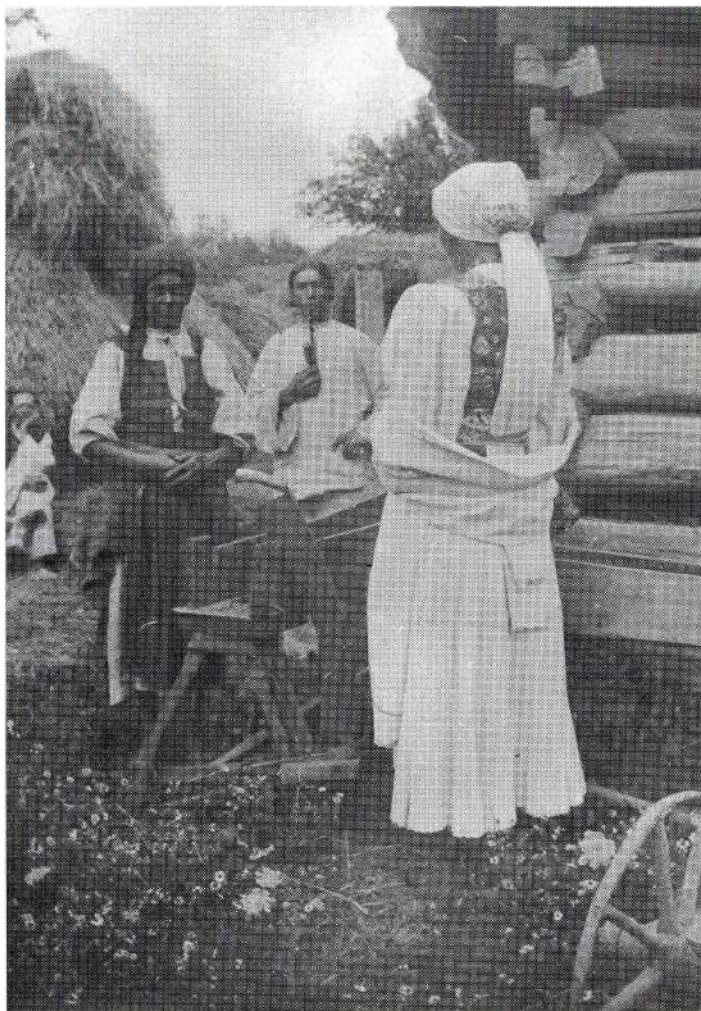
tak generační v autentickém prostředí jeho nositelů. Je zvláštní, že v naší sbírce nejsou zastoupeny snímky s detaily výšivek, kterým se, jak již bylo řečeno, systematicky věnoval. Fotografie zachycují velké celky, výjimkou jsou polopostavy (viz soupis). Josef Šíma zůstává i pro dnešní badatele v Klvanově stínu. Neprávem. Jeho práce patří k základním kamenům české národopisné fotografie. *Hana Dvořáková*



Mladí manželé s dítětem. Turná u Trenčína 1887 (Soupis č. 24)

**SOUPIS FOTOGRAFIÍ JOSEFA ŠÍMY
ULOŽENÝCH VE SBÍRKÁCH ETNO-
GRAFICKÉHO ÚSTAVU MZM:**

1. Děvče z Hrubé Vrbky, i. č. FA 2007
2. Svobodné děvče z Hrubé Vrbky, neg. 13x18, FA 2008
3. Svobodný pár z Hrubé Vrbky, FA 2009
4. Skupina svobodných děvčat a chlapců. Hrubá Vrbka, FA 2010
5. Dva svobodní chlapci ve svátečních krojích. Hrubá Vrbka, neg. 13 x 18, FA 2011
6. Matka s dítětem, neg. 13 x 18, FA 2012
7. Ženich a nevěsta z Javorníka, neg. 13 x 18, FA 2016
8. Ženich a nevěsta z Javorníka neg. 13 x 18 FA 2017
9. Skupina svatebčanů z Javorníka, neg. 13x18, FA 2018
10. Skupina svatebčanů z Javorníka, neg. 13 x 18, FA 2019
11. Skupina svatebčanů ve svátečních krojích, Javorník, neg. 13 x 18, FA 2020
12. Žena ve svátečním kroji. Kunovice, neg. 13 x 18, FA 2160
13. Starší žena a mladší s dítětem v náručí. Kunovice, neg. 13 x 18, FA 2161
14. Dělníci při stavbě dráhy v okolí Uherského Hradiště, FA 2183
15. Dělníci při stavbě dráhy v okolí Uherského Hradiště, FA 2184
16. Tři muži ve svátečních krojích. Mutěnice, neg. 13 x 18, FA 2251
17. Žena ve svátečním kroji z okolí Jaroměře, neg. 6x6, FA 2449
18. Muž ve svátečním kroji. Turná u Trenčína, neg. 13 x 18, FA 2506
19. Muž ve svátečním kroji. Turná u Trenčína, neg. 13 x 18, FA 2507
20. Žena ve svátečním kroji, okolí Trenčína, neg. 13 x 18, FA 2508
21. Čtyři šohaji ve svátečních krojích, okolí Trenčína, neg. 6x6, FA 2511
22. Žena v čepci, šatce a úvodnici. Turná u Trenčína, neg. 13 x 18, FA 2514
23. Žena v čepci, šatce a v úvodnici. Turná u Trenčína, neg. 13 x 16, FA 2515
24. Žena s dítětem a muž ve svátečních krojích. Turná u Trenčína, neg. 6x6, FA 2516
25. Žena a děvče v krojích. Bošáca, neg. 13 x 18, FA 2520



Žena v šatce a s úvodnicí. Turná u Trenčína 1887 (Soupis č. 23)

VÝZNAM STRÁŽNICKÉHO FESTIVALU V KONTEXTU PROMĚN Soudobé kultury

Postavením a významem strážnického mezinárodního folklórního festivalu v kulturním životě České republiky se musíme zabývat nejenom proto, že jde o současný stav a perspektivu jednoho z nejstarších evropských folklórních festivalů, ale i proto, že tak jako ostatní kulturní aktivity podléhal i strážnický festival ideologickému působení totalitního režimu.

Organizační i ekonomická podpora totalitního státu - za aktivní účasti nadšenců pro folklór, ale i nadšenců pro onu podporu - vytvořila výhodné podmínky pro rozvoj tohoto festivalu, ba i pro jeho institucionalizaci. Dosvědčuje to vznik Krajského střediska lidového umění, předchůdce dnešního Ústavu lidové kultury. Není však třeba si sypat popel na hlavu a bičovat se výčtem hloupostí a chyb, jichž jsme se vědomě či z neznalosti dopustili v minulosti. Snad není zcela od věci připomenout v této souvislosti, že pro změnu nazírání na festival nestačilo jen odstranit tribuny pro funkcionáře a zrušit pozdní večere s cimbálovou muzikou pro zvlášť vyvolené.



Jarmila Šuláková na strážnickém festivalu v r. 1991

POZNÁMKA K ÚVAHÁM O KONCEPCI FESTIVALU

Před časem vyzvala programová rada své členy k zamyšlení nad celkovou koncepcí strážnického festivalu. Po odeznění letošního festivalu bych se ráda se svými kolegy podělila o několik dojmů, které si však rozhodně nekladou za cíl rozbor programů a celkové koncepce.

Na festivaly do Strážnice jezdím ráda, mimo jiné i proto, že je to místo milých setkání. V posledních letech mám možnost na svých známých, kteří nejsou školenými národopisci, sledovat působení jednotlivých programů. Je to velmi zajímavé a pro mě i poučné. Uvědomila jsem si, že úvahy o tom, jaký by měl být charakter a koncepce strážnického festivalu, by se měly odvíjet z odpovědi na otázku: co má festival přinést řadovému divákovi, odborné veřejnosti a folklórním souborům? Bez zodpovězení této otázky se jen těžko dají vést úvahy o koncepci festivalu.

Náštestí je pryč doba, kdy strážnický festival mohl být chápán jako jakási "folklórní spartakiáda". Festival by si měl nalézt místo v současném životě společnosti právě na základě odpovědi na výše uvedenou otázku. Festival by měl, mimo jiné, ukázat vedle bohatství naší lidové kultury i to, že folklór není mrtvou záležitostí, ale že může být obohacením života kohokoliv, že je prostředkem k nacházení a pochopení kořenů, prostředkem k pochopení svébytnosti naší kultury i jejích vazeb ke kulturám sousedním, že folklór přináší radost nejen dříve narozené krojované generaci, ale i současné mladé generaci. Což v oblastech s méně živým folklórním ruchem než je třeba jižní Morava není samozřejmostí. Na diváky mnohem více působí bezprostřednost besed u cimbálu, než festivalové programy. Právě tím, že se přesvědčují o životnosti folklóru.

Přístup k programům by se měl přehodnotit i z hlediska současných možností a trendů ve scénické, dramaturgické, režijní i interpretační oblasti. Využití spolupráce s odborníky těchto profesí. Řekla bych, že dnes a především zítra již strážnickému festivalu nebude stačit jen nadšení národopisců a členů folklórních souborů.

Letošní, po zásluze oceněný, tzv. naučný program, který byl věnován kroji, zaujal diváky,

odborníky i samotné účinkující. To proto, že se ke všem velice chytře a srozumitelně obracel, šťastné bylo průvodní slovo autorky, které bylo velmi sdělné, příjemné a poučné, asi tak jako bych si v naprosté pohodě prohlížela staré rodinné fotografie a k tomu poslouchala vyprávění o osudech svých předků....

Další, dopředu diskutovaný a po zásluze oceněný program letošního festivalu "Všichni tam musíme..." Skutečně odvážný pokus prezentace folklóru, jeho aktualizace, pokus, který burcoval, provokoval a bavil. Skláním se před odvahou kolegů i před jejich tvůrčí invencí. Nemyslím si však, že by takto měly vypadat programy dalších ročníků, neboť cílem festivalu zřejmě nebude jen šokování diváků.

K úspěšným pořadům patří ty, které se konají v prostředí MVJVM. Areálu skansenu by se mělo více využívat, třeba i pro pořádání volných vystoupení, besed a doprovodných programů. Měla jsem během letošního festivalu příležitost pozorovat dění ve skansenu a myslím si, že je škoda tohoto prostoru nevyužít. Lidé sem přicházejí jen ke shlédnutí pořadu a po jeho skončení se rychle vracejí do areálu zámekského parku. Kdyby se po dobu trvání festivalu ve skansenu po celý den něco dělo (jarmark lidových výrobců, ukázky starých řemesel, oživení jednotlivých objektů...), jistě by to přilákalo řadu diváků, kteří by byli o zážitky bohatší. Pro Ústav lidové kultury by mohla být zajímavá i ekonomická stránka tohoto využití. Skansen by také mohl být prostorem pro volná setkání souborů, myslím neorganizovaná setkání.

Abych tedy své úvahy shrnula. Domnívám se, že těch rovin, ve kterých by měl být festival veden, je několik. Jednak rovina programů, které by oslovovaly širokou veřejnost (stanovit si cíle těchto programů), programy určené "poučené" veřejnosti (členové souborů, zájemci o národopis), výběrové pořady pro odbornou veřejnost (komorní programy, např. ukázky hry na staré hudební nástroje apod.), a potom také volné programy, nebo spíše prostor pro volná setkání členů souborů. Koncepce festivalu by se mohla odvinout z výše položené otázky: jaký má festival cíl, ke komu a proč se obrací?

Ilona Vojancová

Jenom cestou skutečně kritické analýzy. se můžeme dobrat objektivního poznání. Už jenom ochota či schopnost oddělit náš vlastní přínos od toho, co jsme zdědili, nás o leccems poučí. Připustíme si možná konečně, že ve Strážnici nepředvádíme folklór, nýbrž naše představy o folklóru, popřípadě to, co se našim předchůdcům i nám podařilo oživit na vesnicích i ve městech za poslední století. Což ovšem nemusí znamenat, že je to chyba.

V čem tedy tkví základní smysl strážnického festivalu? Souvisí s formováním soudobé masové kultury a je její součástí? Může být jedním z výrazů kulturní identity jednotlivých regionů Českého státu ve sjednocující se Evropě, jak to navrhuje deklarace UNESCO, nazvaná Doporučení o ochraně tradiční kultury a folklóru? Potřebuje náš stát takový reprezentativní festival? Na tyto otázky lze jistě odpovědět kladně a formulovat dost dobrých důvodů pro existenci strážnického festivalu v jeho reprezentativní podobě. Folklórnímu festivalu ve Strážnici však je navíc vlastní od jeho počátku i další kulturní dimenze, a to s l a v n o s t - fenomén, který je pro lidskou kulturu obecně důležitým jevem. V tom se také tento festival liší od nej-různějších "národních přehlídek", soutěží a jiných forem metodického řízení, které dnes přebírají do jisté míry různá občanská sdružení.

Strážnice bývala vzorem, podle něhož se formovaly obdobné regionální i celostátní folklórní slavnosti. Tuto úlohu by měla hrát i dnes, kdy nejsme svazováni metodickými pokyny bývalých všeznalců. Navíc úroveň poznání tradic lidové kultury i chápání jejího místa a významu v kontextu soudobé kultury je bohatší o zkušenosti z dosavadních 47. ročníků tohoto festivalu.

Jestliže experti z desítek států celého světa se shodli na tom, že doporučují zakotvit výuku o lidových kulturách do Školních osnov a podporovat národní i mezinárodní folklórní festivaly a výstavy, bylo by nanejvýš pošetilé zpochybňovat festival poukazem na nedostatek peněz na jeho pořádání. Spíše je třeba narušit programový stereotyp.

Někdy se zdá, že mezi autory a členy programové rady schází dostatek odvahy vyvléknout se z krunýře poněkud zkostnatělých představ o uměleckosti a čistotě tradičních forem folklóru. To je možná důvod, proč se nedaří nacházet více mladých autorských individualit, jež by byly s to využít zájmu svých vrstevníků scénáristů, režisérů i profesionálních umělců, kteří by mohli vnést do strážnického festivalového dění staronové nadšení z tvorby pořadů založených na tak křehkých hodnotách jako jsou lidové hudební a taneční tradice. Snad je to málo, ale to málo velmi potřebujeme, říkával profesor národopisu na Masarykově universitě v Brně Antonín Václavík. Naše zkušenosti mu dávají za pravdu.

Josef Jančář

PROGRAMOVÁ SKLADBA MEZINÁRODNÍHO FOLKLÓRNÍHO FESTIVALU STRÁŽNICE - PROBLÉMY A PERSPEKTIVY

Jsem rád, že dochází k diskusi o problémech tvorby a realizace programové náplně mezinárodního folklórního festivalu Strážnice, který v roce 1995 dovrší půlstoletí své existence. O problémech programové koncepce strážnických slavností se už v minulosti diskutovalo vícekrát. Zásadně nová a od minulých diskusí odlišná je společenská situace, v níž se současná diskuse odehrává. Podstata této odlišnosti spočívá v tom, že dnes je do diskuse připuštěn každý názor, že autora jakéhokoliv názoru nečeká nic jiného, než souhlas nebo střet s názorem jiným a co hlavně, už tu není "třetí síla", která - jako v minulosti - nakonec rozhodne po svém, bez ohledu na to, o čem se diskutovalo a k jakým názorům se po diskusi dospělo.

Přítomnost členů programové rady, autorského a konzultantského sboru a představitelů Ústavu lidové kultury - hlavního pořadatele a odborného garanta festivalu - vytváří podmínky pro výměnu názorů komplexní, věcnou a plodnou.

V rámci snahy po stručnosti nepodniknu exkurs do dějin slavností. K tomu, co chci pro potřeby této diskuse z historie slavností připomenout, využiji studie Josefa Tomeše: Strážnické slavnosti a jejich místo v renesanci folklóru, publikované v roce 1966 a dodám jen, že v následujících šestadvaceti letech nenašel v tomto směru Josef Tomeš, bohužel, následovníka.

Z toho, co je v Tomešově studii uvedeno, i z toho, co si mnozí sami pamatujeme, je zřejmé, že z hlediska zásad uplatňovaných při formování programové náplně lze hovořit o třech vývojových etapách strážnického festivalu. První etapa, která trvala od vzniku slavností v roce 1946 do roku 1948 byla obdobím, v němž vystupovaly vesnické skupiny především s autentickým folklórním materiálem. Druhá etapa trvala do roku 1956 a byla obdobím mohutných slavností se statisíkovou návštěvností, pořádaných k oslavě "budovatelských úspěchů" a na podporu socializace vesnice, v níž byla preferována tzv. nová tvorba a převážně městské soubory lidových písní a tanců. Pak nastala etapa třetí. Období diskusí, jejichž výsledkem byl na jedné straně návrat k prezentaci tzv. autentického folklóru, na druhé straně pak pokračování v prezentaci tvorby amatérských folklórních souborů. V průběhu let se zvyrazňoval v programové struktuře festivalu podíl zahraničních souborů a důležitou roli v něm začaly hrát pořady dětského folklóru. Lze říci, že v jejím průběhu vykrystalizovala stávající koncepce programové skladby strážnického festivalu, kterou lze formulovat takto: *podat pravdivý obraz všech forem existence folklóru a všech způsobů jeho in-*

STRÁŽNICE A VALAŠSKO

Do r. 1960, kdy došlo k územní správě nově vzniklých krajů, podíleli jsme se my, Valaši od Vsetína, Meziříčí, Rožnova, Klobúk i Zlína velmi intenzivně na přípravách a realizaci programů strážnických slavností. Ať pohlédneme na toto první období, kdy národ zpíval Bílou holuběnku, jakkoliv kriticky, nelze tehdejší souborům upřít mimořádně sběratelské i tvůrčí aktivity a následně i jejich přínos do strážnických programů. Existovala tu nejen zdravá soutěživost, ale i úzká spolupráce souborů na území bývalého tzv. valašsko-slováckého regionu.

Například našemu souboru Jasénka otevřelo přední umístění ve strážnické soutěži v r. 1954 první cesty do zahraničí a úspěchy cimbalové muziky v r. 1958 a 1959 se Šverci a Zbojnickou suitou byly podnětné i pro další nastupující kapely. Škoda, že od soutěžního zápolení hudeců anebo aspoň srovnávacích přehlídek bylo později upuštěno. Ze Strážnice se stával mezinárodní festival a valašské soubory našly své plné uplatnění na Rožnovských slavnostech. V dalších letech byly valašské soubory zvány do Strážnice jen sporadicky, a to často jen jejich muziky; sóloví zpěváci, tanečníci a instrumentalisté. Teprve v červenci 1989 díky autorce Z. Jelínkové a K. Pavlíškově byl Valašsku po letech vynikajícím způsobem splacen dluh realizací pořadů "Dřevěný oheň" a v r. 1991 "Nositelé tradic". A tak programy Strážnice ožívají soutěžemi verbířů, ale i valašských odzemkářů, a mohly by ožít zápolením hudeců různých stylových oblastí. Námětů, čerpajících z výročních obyčejů a tradiční lidové kultury vůbec, je nepřeberně. Nabízí se například prezentace svatby z Valašské Polanky a dožaté z Horáz, úspěšně předvedených letos v červenci k stému výročí umělecké a národopisné výstavy na Vsetíně, svou specifícností by mohly upoutat fašankové a hodové zvyky na Valašsku, stále živé "stínání mája", salašnická tematika, valašské figurální tance.

To je namátkově jen několik námětů k úvaze, výběru a případnému užítí ve strážnických pořadech.

Zdeněk Kašpar

Z DISKUSE NA SEMINÁŘI O POSLÁNÍ A KONCEPCI MFF STRÁŽNICE

Doc. dr. Ludvík Kunz, CSc.: Každé lidské dílo má právo zestárnout. Jde spíše o to, uvědomit si smysl toho, co děláme, a zda to děláme opravdu kvalitně. *Strážnice není akcí etnologie a folkloristiky.* Nesmíme důležitou složkou je scénické zpracování folklóru. Je třeba se věnovat zejména hudebním složkám folklóru a v tomto ohledu je nutno si uvědomit, že lidové muzicírování ČR má starší fázi, než je ve Strážnici všeobecně předváděna. Zapomíná se na hudební folklorismus 18. století. V české hudbě, psané pro venkov, se zachovaly i nejstarší hudební nástroje od gotiky až do současnosti. Například dudy, skřipky. Je také třeba si uvědomit, že hudební folklór je především hudba, již je možné hrát i v kroji.

Dr. Zdeněk Mišurec: Je dobré vytvářet pořady s hudecky - pěveckou tematikou a tvořit je tak, aby se snadno mohli do pořadu zapojit i diváci. Nevýhodou pro takový pořad jsou ovšem obrovské stadióny.

Doc. dr. Ludvík Kunz, CSc.: Stadióny jsou vlastně bariérou. Lidi lze bavit z pódia, ale nutnější je připoutat návštěvníky k akci. Například v Salzburku malá dvoučlenná, tříčlenná tělesa hrají v hloučcích. Hraje tam celé náměstí - houslisté nejružnější úrovně. To je podpora folklóru a vlastně živý folklór.

Dr. Věra Kovářová: Připomíná tradici "workshopů" při anglických festivalech, při nichž se vyučují tance, písně a učí se hře na hudební nástroje. A tuto výuku si účastníci platí. Tyto akce lze realizovat po řadu dní a získat tak zároveň další prostředky na festival.

Dr. František Synek: Kritizoval pořady na strážnickém festivalu, upadají do stereotypu a navrhl pořádat ve Strážnici "podunajský" folklórní festival.

Dr. Martina Pavlicová: Doporučuje rozšířit festivalové programy o profesionální umělce i o profesionály, kteří by se podíleli na režii, na scénářích apod.

Daniela Stavělová: Strážnické stadióny jsou jevem, který dnešním tendencím jednak komornějších projevů, jednak sblížování s diváky

interpretace u nás s možností mezinárodního srovnání. Poskytnout účastníkovi festivalu poučení, duchovní povznesení, inspiraci i možnost zahrát, zazpívat a zatančit si sám pro vlastní potěšení.

Už v minulých diskusích konstatovali jejich účastníci, mající smysl pro věcné a střídlivé hodnocení vývojových trendů festivalu, že diskuse o koncepci festivalového programu nemůže být nikdy uzavřena s definitivní platností, protože vývoj nelze zastavit nikde. Ani při pořádání folklórních festivalů, ani při formování vztahu společnosti k lidové kultuře a k lidovým tradicím. Nutno tedy permanentní diskuse o koncepci programové skladby považovat ne za katastrofické signály, ale za přirozenou součást vývojového procesu. Samozřejmě, že jen potud, pokud diskuse nepřeváží konkrétní tvůrčí a organizační činnost. Stále aktuální je v minulých diskusích zdůrazňovaný požadavek hlubších poznatků soudobé etnografie a folkloristiky ze studia vývoje folklorismu u nás, bez nichž je stanovení programových cílů festivalu velmi problematické. Bohužel, výsledky vědeckého bádání v tomto směru ani dnes nejsou dostačující. Je třeba také připomenout, že utváření programové struktury festivalu neovlivňují jen názorové postoje jeho tvůrců, organizátorů a kritiků. Stále mají a budou mít významný vliv i podmínky ekonomické.

Nyní stručná informace o současné podobě programové struktury festivalu včetně informace o mechanismu jeho tvorby a realizace:

Konstanty festivalového programu tvoří tyto typy pořadů:

tematický: je věnován některému jevu nebo některým jevům lidové kultury v regionech

regionální: je věnován lidové kultuře určitého regionu

soutěžní: v současné době věnovaný soutěži verbířů. (Naplníje původní dramaturgický záměr VI. Úlehly.)

naučný-studiijní: věnovaný odborně náročné prezentaci různých jevů lidové kultury, převážně s použitím autentického materiálu. Sem patří už populární klenotnicové pořady a pořady z cyklu "Nositelé tradice".

experimentální: věnovaný experimentálními formám zpracování folklórního materiálu

medailon: pořad věnovaný významným etnografiím, folkloristům, souborům, skupinám či interpretům

dětský: prezentuje práci dětských folklórních souborů a skupin

hudební: věnovaný hudebnímu folklóru a nositelům lidových hudebních tradic (zpravidla přímo vysílány ČsL. rozhlasem). Muzicírování na zámku, věnované starým hudebním nástrojům.

Strážnický: komponovaný jako uvítání návštěvníků festivalu ve Strážnici, s tvůrci a interprety jen Strážnice a Strážnicka

mezinárodní: většinou tematicky zaměřený, prezentuje zahraniční soubory, skupiny a sólisty

volné vystoupení: prezentuje domácí soubory a jejich zahraniční partnery v recipročních kontaktech i samostatná vystoupení pořadatelem festivalu pozvaných zahraničních souborů a skupin

televizní: přímé vysílání krátkých vystoupení souborů a skupin z jednotlivých festivalových pořadů, korespondující zpravidla se závěrem festivalového průvodu

***průvod:** tradiční prezentace účinkujících souborů, skupin i jednotlivců všech festivalových pořadů v ulicích města Strážnice*

***besedy u cimbálu:** po programech regionálních, medailonových, strážnickém, vstupy obecnstva při verbířské soutěži*

***podvečerní zpívání:** společný zpěv obecnstva s lidovými zpěváky různých regionů ve skansenu*

***tanec při dechovce:** pro účastníky festivalu v průběhu celého trvání festivalu*

***noc s hudci:** možnost zazpívat, zahrát a zatancovat si s hudeckými a cimbálovými kapelami z pátku na sobotu a ze soboty na neděli v noci.*

Aniž by musela být rok co rok realizována v plném rozsahu, vytváří tato programová struktura podle mého mínění předpoklady pro splnění požadavku, aby festival poskytl obraz všech forem soudobé existence folklóru u nás, všech způsobů jeho interpretace s možností mezinárodního srovnání, a aby se tak dělo způsobem pro diváka přitažlivým.

Restrikce počtu pořadů pro rok 1993 vycházela ze snahy umožnit účastníkovi festivalu shlédnout jejich podstatnou většinu.

Zatím se nám nepodařilo realizovat pořady typu dílny s výukou písní a tanců.

Nepřekonaným dědictvím z minulosti jsou problémy s angažováním zahraničních souborů, na jehož realizaci musí mít zásadní vliv autoři pořadu.

Snažíme se také ovlivňovat dramaturgii většiny pořadů tak, aby umožňovala různé formy přímé účasti diváka v jeho průběhu nebo na jeho začátku či po jeho závěru.

Zatím se nám nedaří v potřebném rozsahu a s náležitou intenzitou navázat kontakty se soubory, skupinami i jednotlivci tak, aby s naší pomocí udržovali a rozvíjeli lidové tradice na úrovni, která bude trvalým zdrojem interpretů pro strážnické programy. Tu je víc než nutná úzká spolupráce s ÚLK a zájmovými sdruženími, která v prostředí amatérských folklórních souborů vznikla.

A ještě informace o mechanismu tvorby a realizace festivalových programů: Po programové stránce řídí festival programová rada. Členy programové rady jmenuje ředitel ÚLK a na návrh programové rady jmenuje i jejího předsedu. Programový tajemník je zaměstnancem ÚLK. Programová rada si vytváří sbor autorů a odborných konzultantů. Na návrh programové rady jmenuje ředitel ÚLK členy a předsedu hodnotící komise, která shlédne všechny festivalové pořady, zhodnotí jejich odbornou a uměleckou kvalitu a navrhne nejlepší pořady a interprety k udělení ceny festivalu. Programová rada je poradním orgánem ředitele ÚLK, schází se šestkrát do roka (je-li potřeba, může být svolána kdykoliv), vytváří programovou strukturu každého ročníku festivalu, formuluje nebo schvaluje náměty jednotlivých pořadů, vyhledává pro jejich realizaci autory a oponenty, posuzuje jejich libreta a scénáře. Vyjadřuje se ke všem problémům souvisejícím s realizací programu festivalu, včetně problémů organizačních. Není bezvýznamné

moc nepřispívá. Stadióny prostě vytvářejí určité schéma, které nelze odstranit. Bylo by dobré využít komorního prostředí třeba v Muzeu vesnice.

Cyril Zálešák: Podporuje myšlenku tematických pořadů na stadiónech. Je to přínos pro předvádění folklóru a československé festivaly by to měly držet. Vzniká problém další spolupráce se Slovenskem - lidová kultura nezná státní hranice a spolupráce by měla vypadat podle toho.

Dr. Pavel Popelka: Souhlasí, že některé programy lze přenést do prostředí Muzea vesnice, avšak Bludník pokládá za nejhezčí folklórní scénu v Evropě a bylo by pošetilé se pořadům na takové scéně vyhýbat. Je však zbytečné, aby probíhaly programy na obou stadiónech najednou. Navíc je třeba přinést do Strážnice i netradiční žánry včetně amerického folklóru, klasického džezu nebo folku. Zkrátka je třeba přitáhnout diváky co nejpěštějším programem.

Dr. Jarmila Paličková, CSc.: Doporučuje pořádat při festivalu výstavy lidové rukodělné výroby s ukázkami technologií. Bylo by to obohacením festivalu.

Dr. Hannah Laudová, CSc.: Souhlasí s dr. Jančářem, že Strážnice by měla být skutečnou slavností. Strážnice samozřejmě musí zůstat reprezentativním festivalem, ale je nutné uvažovat více i o poznávací funkci. Strážnice má mezi folklórními festivaly výjimečné postavení, a právě proto si může dovolit udělat víc pro poznávání folklóru vůbec. Je třeba už dnes uvažovat o 50. ročníku festivalu v roce 1995, kdy budeme vzpomínat 100. výročí Národopisné výstavy československé. Důležité je poskytovat lidem zážitek i poznání emotivní.

Dr. Jaroslav Štika, CSc.: Strážnice musí být přehlídkou všech forem, které vycházejí z lidové kultury. Je však třeba jednoznačně odpovědět na otázku, komu je to naše zpívání, tancování a muzicírování určeno; z vlastních zkušeností vím, že především lidem středního věku, kteří mají folklór rádi a jdou se na festival nejenom pobavit, ale i poučit. Souhlasím s názorem, že je třeba omladit kolektiv tvůrců i programovou radu.

Jaromír Nečas: Pro Strážnici potřebujeme mladé oči, mladou fantazii. Strážnici vedle skansenu by stačil jeden stadión - Zahradka, kde je velice dobrý přímý kontakt publika s jevištěm. Stadión Bludník má pěkný horizont, avšak měl by být skutečně dobře technicky vybaven. Zejména

zvuková technika musí být dobrá, neboť na tom stojí a klesá muzika. Na druhé straně je však třeba mít prostředí, kde se hraje bez zvukařiny, bez amplionů. Je třeba splatit dluh některým regionům jako je třeba Podluží.

Dr. Pavel Popelka: Domnívá se, že nelze ustrnout s dosavadními programy. Navrhuje vypsat konkurz na programy, aby se přihlásili lidé sami. Odmítl Brtníkovu kritiku pořadu Všichni tam musíme. Ke hranici vkusu uvedl, že vkus je kategorie proměnlivá, jiný je vkus ctihodných starců a jiný pubertální mládeže.

Doc. dr. Ludvík Kunz, CSc.: Ve Strážnici je řada zákoutí, jichž by bylo možné využít k muzicírování. Nebylo by například špatné využít lesní rohy jako loveckou hudbu (třeba v noci). Je na to dokonce dost pěkné hudby napsáno. Paráda s muzikou by se dala udělat na Baťově průplavu. Nutno využít různé nástroje.

Zdenka Jelínková: Pořady musí dělat lidé, kteří ovládají folklórní materiál a mají cit i pro choreografii. Je dobré, aby se u zkušených učili mladí, aby vznikla nová kontinuita tvorby strážnického festivalu. Vyznala se ze své lásky k lidové taneční a hudební tradici a konstatovala, že Strážnice musí v zásadě vycházet z názorů jejího zakladatele Vladimíra Ůlehly. Podle vzoru Strážnice vznikaly všechny folklórní festivaly a slavnosti u nás, na to nelze zapomenout. Dále zdůraznila, že bychom měli být hrdí, že Strážnice byla taková jaká byla a je, i když souhlasí, že je třeba hledat stále a nově.

Helena Titlbachová: Domnívá se, že pro dětské soubory je velice dobrý amfiteátr v Muzeu vesnice. Synkretismus folklóru (tanec, hudba, mluvené slovo) je v dětském folklóru zvlášť zřetelný a na pódiu ve skansenu se dá dobře předvést právě dětní. Velkou pozornost věnovala scénickým problémům předvádění folklóru a nutnosti, aby se soubory naučily na jevišti správně pohybovat.

Dr. Jaroslav Štíka, CSc.: Strážnice vznikla v období národní a státní samostatnosti, neobsahuje prvek vlastenectví, který je tak důležitý například v krajaňských spolcích v zahraničí. Navrhuje, aby se této otázce věnovala pozornost.

konstatovat, že z 23 členů programové rady je 15 graduovaných etnografů a folkloristů. Dále jsou zde tři muzikologové, jeden kulturolog, dva pedagogové, jeden lékař, všichni spolu s dlouholetou praxí z práce s amatérskými folklórními soubory a s vlastní přípravou festivalu.

Každý pořad má svého autora, který si může přibrat ke spolupráci odborného poradce a režiséra. Námět a scénář pořadu je oponován. Výběr interpretů i způsob zpracování námětu je výhradně věcí autora, který obvykle přijímá připomínky, plynoucí z diskuse programové rady při oponentuře. Stanovisko a rozhodnutí programové rady ve věcech programu festivalu je respektováno. Není vnějších mocensky ideologických vlivů, které by je zpochybňovaly, nebo rušily. O to větší je ovšem odpovědnost rady a všech jejích členů.

Z dosavadních zkušeností mohou říci, že kvalita každého pořadu záleží na kvalitě autora či autorského týmu. Bohužel, mladých talentovaných autorů a režisérů ochotných pro strážnický festival pracovat za málo lukrativních hmotných podmínek je stále nedostatek. V tom také spatřuji hlavní příčinu rozdílů v kvalitě jednotlivých festivalových pořadů.

V tvůrčí iniciativě jsou v současné době autoři omezováni pevně stanoveným limitem počtu účinkujících, daným soudobou ekonomickou situací, rozsahem a podobou festivalového areálu a velice zastaralým a nekvalitním zvukovým a světelným parkem. Na jednom místě v úvodu citované studie se její autor Josef Tomeš zmiňuje o obecenstvu strážnického festivalu a v komentáři k číslům charakterizujícím sestupnou tendenci návštěvnosti zdůrazňuje, že není důležitá návštěvnost masová, protože folklórnímu festivalu spíš prospěje, když jeho návštěvníky budou lidé, kteří mají o lidové umění skutečný zájem. Domnívám se, že k naplnění Tomešovy představy už došlo tím, že v současné návštěvnické obci strážnického festivalu tvoří ti, kdo mají opravdový zájem o lidové umění, nadpoloviční většinu.

Věřím, vážení přátelé, že vaše účast v debatě o programových problémech strážnického festivalu přispěje k posílení jeho role, kterou už půl století hraje v našem kulturním životě. Strážnický mezinárodní festival je s půlstoletou tradicí cenným národním kulturním statkem. Proto veškeré naše snažení směřuje k tomu, aby bez ohledu na těžkosti, které život přináší, bylo festivalové jubileum, symbolicky se kryjící se stoletým jubileem Národopisné výstavy československé, počátkem jeho přirozeného vplnutí do běhu osudů lidu této země v druhém tisíciletí.

Karel Pavlišťík

MŮJ POHLED NA STRÁŽNICKÝ FESTIVAL

Byl jsem vyzván, abych se vyjádřil ve svém diskusním příspěvku k tomu, zda je Strážnice skutečně reprezentativním festivalem České republiky a zda si příliš nefandíme.

Já si myslím, že si máme proč fandit. Během své čtyřicetileté folklórní činnosti jsem měl možnost navštívit řadu podobných festivalů v zahraničí a mohu zodpovědně říci, že se nemáme za co stydět.

Výborná režie jednotlivých festivalových pořadů Strážnice, vysoká umělecká úroveň našich vystupujících souborů, a to nejen dospělých, ale i dětských. K tomu můžeme připočíst i výborné podmínky technické, např. ozvučení (až na nějaké výjimky, o nichž budu mluvit později) i vlastní organizaci celého festivalu. Zbývá ještě i pochvala za výtvarnou úroveň jednotlivých scén a za dobrou propagaci.

K zamyšlení zde dávám tři své výhrady, ke kterým jsem došel po konzultaci s pracovníky našeho regionu.

Za prvé je to velikašství - hned vám řeknu proč. Myslím si, že 15 pořadů, které proběhnou během dvou dnů a dvou nocí ve Strážnici, je přece jenom trochu moc velký nápor i pro člověka, který folklórem žije. Ty tam jsou chvíle, kdy měl i účinkující soubor možnost shlédnout ostatní pořady a poučit se z nich.

Druhou výhradou je to, že jednotlivé stadióny nejsou na stejné technické úrovni, ať se to týká ozvučení, pódia či míst pro diváky. Třetí výhrada - a to si myslím trápí nás všechny již od počátků Strážnic - jsou stánky prodávající v neúměrné míře alkohol. A co je nejhorší, že centrum toho je právě v okolí nejkrásnějšího stadiónu Bludník. Jaké je potom rozčarování návštěvníků večerního pořadu, když vyjdou ven ze stadiónu a vpadnou přímo do alkoholického pekla.

Ted' mi dovozte, abych se vrátil alespoň k některým programům letošní Strážnice. Budu stručný.

Překrásný pořad *Kroj a prostředí* musel diváka uchvátit krásou a rozmanitostí krojů a velmi výstižným průvodním slovem. Člověk až žasl, co se dá udělat z "obyčejné přehlídky krojů". Škoda jen, že v něm autoři zapomněli na jednu z největších folklórních oblastí - Horácko.

Už jezdím do Strážnice strašnou řůru let, ale řekl bych, že letošní zahraniční pořad *Setkání* byl jeden z nejhorších, jaký jsem zde viděl. Velmi slabé průvodní slovo s ještě slabším interpretem doplňovaly slabé soubory. Nudný pořad švédského souboru vystřídal dvakrát se opakující šátkový pořad Angličanů a korunu tomu nasadil soubor z Izraele se svými rusko-cigánskými tanci v operetním pojetí. Už mi opravdu scházel jen ruský

UMĚNÍ ŽIVÉHO PROJEVU

Hledání nových cest strážnického mezinárodního folklórního festivalu přirozeně předpokládá nejprve jeho bilancování. Vyjdeme-li ze současného stavu konceptuálních tendencí jeho realizace, nepřestal MFF ve Strážnici usilovat, i jakožto jeden z největších festivalů tohoto druhu, a díky své hluboké tradici, o tvárnost slavnosti lidové. To, že se dnes ocitl na rozcestí úvah, jak tuto povahu ještě dále rozšířit, není podle mého názoru jen příznakem dobovým či generačním. Strážnice měla k tomu již v několika směrech vnitřní předpoklady.

Prvním z nich bylo, že na rozdíl od souměřitelně významných mezinárodních festivalů, se nedala lákat k podobě prestižního festivalu soutěžního, který se čím dále tím více dostává do svízelných problémů. Masová účast řady národních reprezentantů ze zemí s různým stupněm tradicionalizovaných lidových kultur se tu ocitá v neřešitelné situaci, totiž, že se tu srovnává v podstatě nesrovnatelné.

Za druhé MFF ve Strážnici dosáhl natolik rozmanité skladby pořadů, že se v ní mohly projevit nejen pestrost a bohatství domácí folklórní tradice, ale také současné postavení tohoto žánru kulturní činnosti v ČSFR a v jehož zrcadle se s obdivem mohli zhlížet nejen pozvaní zahraniční účastníci i jiní cizí hosté. Ve skladbě programů slavností se sice došlo k osvědčenému modelu, který dokonale plnil domněle nezbytnou mnohofunk-

čnost "Strážnice", a to včetně té terciární, či kolikéré roviny existence lidové tradice. Je nutné přiznat, že se však stal určitým stereotypem. To ovšem nic nemění na tom, že zejména naučné, dokumentární i esteticky působivé a tvořivé nové příklady prezentace hudebně tanečního folklóru se nikterak nezpronevěřily "Strážnici" jakožto opravdové školy, zejména pro další generace souborů, ale i potěchy pro ty, kteří nepřestali toužit po umění živého projevu.

Zvýšená divácká náročnost nás vedla také k tomu, že naše libreta a scénáře nás podněcovaly k různým způsobům prezentace folklóru na základě určitého námětu, který byl někdy scénářisticky neproveditelný, neboť sloní povaha obou hlavních stadiónů k tomu také skýtala pramálo inspirace. Postupně se hlavními inscenátory stali většinou folkloristé a etnografové, kteří již sice měli určité zkušenosti ze své umělecké činnosti, ale citelně tu chyběla také účast profesionálních pracovníků tohoto druhu. V žádném případě by se však strážnický festival neměl vzdávat onoho kulturně antropologického pohledu na lidovou tradici, který se naše generace odborníků snažila pojetím svých programů realizovat. To jest, aby se jeho prezentace neomezila na pouhé ukazování, či předvádění, ale cílevědomě mířila také k podstatě určitého projevu vypovídající o jeho funkci a podnětu v životě člověka i jeho příslušné komunity. Rozhodně k tomu však nejsou schopné složité myšlenky anebo historické reminiscence, ale především emocionálně působí-

kozáček (i když zde náznak byl) a kankán. Markantní rozdíl se projevil, když vystoupil soubor ze Slovinska - ten jediný obstál a zachránil to, co ostatní pokazili.

Pokud se v budoucnu u zahraničních pořadů zůstane, a já pevně věřím, že ano, bylo by nutné, aby režisér pořadu měl možnost zahraniční soubory předem vidět, aby si mohl vybrat a nespolehat na to, co mu některé státy pošlou. Nebylo by to nakonec levnější než platit vysoké náklady souborům, které nejsou našeho festivalu hodny? (A to nutno podotknout, že se tento pořad opakoval, zatímco velmi dobré pořady byly jenom jednou.)

O pořadu *Strážničané* není nutno nějak zvlášť mluvit. Zde se opravdu podařilo účinkujícím "naladit diváky na lahodnou strunu". Totéž lze říci i o verbířích a odzemkářích.

Jeden z nejlepších pořadů, *Škola hrou*, věnovaný 400. výročí narození J. A. Komenského, ve kterém účinkovalo sedm dětských souborů, byl umístěn k jeho veliké škodě do skanzenu, kde malé pódium, ale hlavně špatné ozvučení nebylo zrovna to, co tento pořad potřeboval. Také málo míst v hledišti tomuto dobře zkomponovanému a režijně zdařilému pořadu neprospělo. Přesto všechno odcházeli diváci okouzleni bezprostředním projevem dětí i dobře napsaným a interpretovaným průvodním slovem. Škoda jen, že se tomuto zdařilému pořadu nedostalo pódia, které si zasloužil, a současně jeho opakování. Zkušenosti z minulých Strážnic měly již dávno programovou radu přesvědčit o tom, že dětský pořad patří na hlavní pódium.

Medailon Vycpálkvců беру jako výborný nápad. Že se osvědčil, o tom mluvily tváře všech spokojených diváků, kteří z něj odcházeli nadšení a plni dojmů.

Zde bych chtěl podotknout, že by se v této aktivitě mělo pokračovat. Je celá řada souborů, jimž těch 10 minut, po které mají účinkovat v pořadech, do kterých jsou zvány, nestačí. Jednak jsou vázány tématem programu, jednak nemohou v tak krátkém čase ukázat, co umí.

Nemělo by se však čekat, až se některý soubor přihlásí, ale měl by se vybírat prostřednictvím poradních sborů a regionálních sdružení.

Pomalu se stalo již tradicí, že každým rokem diváci shlédnou *Regionální pořad*. U těchto programů si teprve divák může uvědomit tu ohromnou bohatost a krásu, která je v jednotlivých regionech ukryta. Myslím si, že tyto pořady jsou nejen nádhernou podívanou pro diváky, ale i výbornou školou ostatním souborům, které si tuto podívanou nenechají ujít, a mám za to, že se zde mohou poučit i na slovo vzatí folkloristé. Vždyť tyto pořady jsou vždy připravovány nej lepšími odborníky oblasti s láskou a velkou pečlivostí. Akce se současně stává prestiží všech zúčastněných souborů a jejich členů, kteří svoji účast v tomto pořadu pokládají za čest a dělají vše pro to, aby jejich vstup byl co nejlepší.



Mladí hudebníci ze souboru Folkdanslaget Norrbyringen, Hallsberg, Švédsko na MFF Strážnice 1992

Toto můžeme konstatovat o všech pořadech regionů, které doposud ve Strážnici proběhly - Horáckem počínaje a vynikajícím pořadem Opavsko v letošním roce konče. Takových pořadů více a houšť!

K televiznímu pořadu se není nutno vyjadřovat. Muselo tam být ze všeho něco, tak to tam bylo.

vé formy projevů, kterými je lidová umělecká tradice bohatě zásobena. Předpokládá to ovšem naprostou pravdivost projevu interpreta a určitou zkušenost, jak ji na jevišti exponovat. Účinku, který by bezprostředně citově upoutal diváky a posluchače, anebo alespoň dokázal získat jejich kladný postoj k lidové tradici, lze dosáhnout mnoha způsoby. Dokonale to stvrdily například pořady, jakými jsou "nositelé tradice", interpretační soutěž v některém z esteticky a pohybově náročných žánrů tanců, stejně jako expozice poutavého zpívání sdruženého kolem tradiční zvyklosti či příležitosti pospolitého života (chodácké písně, svatební zpěvy, muzicírování aj.). Totéž může poskytnout i regionálně zaměřený pořad a program zahraničních souborů, ve kterém se například názorně může poukázat na důležité rysy společné kultury evropských národů, naší tradice včetně. Pro "inscenátory" ve Strážnici byly právě všechny tyto pořady velkou zkušeností.

Je velmi důležité, že současné přemýšlení o budoucí podobě MFF ve Strážnici se nese tím směrem, jak poskytovat návštěvníkům daleko více příležitostí k vlastnímu projevu a k radosti ze spoluúčasti na zpěvu, tanci a bohužel "hudební" a k širším druhým zábavám vůbec, aby se tak Strážnice co nejvíce přiblížila opravdové lidové slavnosti. Budiž mi dovoleno připomenout, že tato tradice měla v našem národě také různou podobu. Ač je co nejvíce si přát, aby se stala přímo lidovým svátkem, nedomnívám

se, že by se měla stát poutovou záležitostí. Měla by si dále udržet také svoji nekompromisní pozici kulturní události, ve svém rázu nenahraditelnou. Bude nutné umět se rozloučit s tou dokonalou úplností a začít "programovat" ne programy, ale celkový ráz slavnosti. Snad k tomu napomůže i rychle se blížící výročí velké Národopisné výstavy československé, jež by také pro "Strážnici" nemělo být jen pouhou pietní vzpomínkou na tuto velkolepou národní akci, ale pokusem vytvořit obraz skutečnosti, jejíž "integrované obvody" sahají k bohaté podstatě historické pravdivosti.

Hannah Laudová

Texty na stranách 125 - 134 byly předneseny na semináři o současném významu strážnického festivalu. Seminář uspořádal v říjnu roku 1992 Ústav lidové kultury a jeho cílem bylo vzbudit hlubší zájem o další rozvoj Mezinárodního folklórního festivalu Strážnice jako jednoho z nejstarších evropských folklórních festivalů, který má statut nevládní organizace UNESCO: C.I.O.F.F., a má povinnost podílet se na realizaci doporučení UNESCO o ochraně tradiční kultury a folklóru.

Na konec si nechávám pořad **Všichni tam musíme**. Byl to pořad velmi zajímavý, který se vymykal ostatním. Hýřil nápady mnohdy i velmi odvážnými, a to někdy až na hranici vkusu. Velká část programu byla stavěna na textu a zde to bohužel nejvíce skřípalo. Projevilo se to hlavně u "plaček", které nevhodným postavením u mikrofonů byly naprosto nesrozumitelné, čímž divákům, jak se domnívám, mnohé podstatné uniklo. Totéž se dá říci i o technicky nezvládnutém průvodním slovu. Dalo by se mluvit i o některém oblečení a výběru tanců, ale to neznamená, že se mi pořad nelíbil. Dobře jsem se bavil a myslím, že nejen já.

Ve svém příspěvku jsem některé pořady vynechal. Není to tím, že se mi nezdály, ale tím, že jsem je prostě nestihl.

A tak mi zbývá shrnout ze svého příspěvku to, co pokládám za nejdůležitější, a byl bych rád, kdyby si uvedené body převzala programová rada Strážnice k zamyšlení:

- 1) méně pořadů na strážnickém festivalu by nejenom prospělo věci, ale ušetřilo i finance,
- 2) aby se zabránilo opakování špatných pořadů na úkor dobrých, navrhuji nechat nedělní pódia pro opakování pořadů, které by vybrala porota ze sobotních,
- 3) programová rada by se měla zajímat o činnost jednotlivých souborů v regionech, vytipovávat od nich schopné režiséry a choreografy. Těmto dát potom možnost uplatnění při přípravách festivalu jako pomocní režiséři, aby tak získávali zkušenosti a mohli časem pokračovat v tom, co starší začali. "Musíme tam všichni." Věřím tomu, že poradní sbory i regionální sdružení zde velmi rády pomohou,
- 4) vybírat špičkové soubory a umožnit jim uskutečnit jejich medailonové pořady,
- 5) něco udělat s těmi opilci.

Co na závěr? Budoucnost! Strážnice ano nebo ne? Samozřejmě, že ano, a to z mnoha důvodů.

Hraje zde roli mnoholetá tradice známá nejen u nás, ale po celém světě, navíc i vysoká umělecká úroveň pořadů.

Je to škola, a to škola vynikající jak pro soubory, tak pro diváky. Škola, která proměňuje tradiční folklórní projevy v pramen inspirace a upevňuje národní hrdost.

Nejenom naše, ale i zahraniční soubory si pokládají za čest a úspěch, jsou-li vybrány do Strážnice. Zahraniční soubory navíc zde mají možnost se přiučit, co se dá s tradičním folklórem dělat dál.

Mila Brtník

70 LET BRATISLAVSKÉHO SLOVÁCKÉHO KRÚŽKU

Ve slováckých krúžciach pred r. 1914, ktoré tehdy neboli len združeniami priatel' pevce'kého, hudebního a tanečného folklóru, ale také vzdelávacími strediskami a strediskami spoločenského a politického života, se nerozlišovalo, z ktoré strany Bilych Karpat či řeky Moravy je ten či onen jejich člen. Všichni se považovali za příslušníky "jednoho kmene slovanského". A navíc - podpora a propagace boje za národnostní práva Slováků na území tehdejších Uher byly důležitou součástí jejich programu, cílem a obsahem mnoha veřejných akcí jak o tom svědčí památné sjezdy v letech 1911 - 1913 v Hodoníně, Strážnici a Uh. Hradišti, které z knížkařského hnutí vzešly.

Když se Slovensko v r. 1918 stalo součástí svobodného československého státu, bylo tedy přirozené, že se mnozí účastníci tohoto dění hlásili do vzdělávací, kulturní a jiné práce na Slovensku, většinou prostřednictvím známého dr. Pavla Blaho, který slovácké knížky v době předválečné často navštěvoval a úzce s nimi spolupracoval.

Jako ostatní slovácké knížky těch let, byl i bratislavský volným sdružením bez stanov a bez členských příspěvků. Jeho funkcionáři - richtár a stárci - měli autoritu vyplývající z jejich vlastních osobností. Pravidelné schůzky i občasně veřejné akce, věnované obvykle životním jubileím významných osobností krúžkařského hnutí (Dušan Jurkovič, Ľudvík Okáň, Alois Kolisek, Franta Úprka aj.), podnítily založení dalších krajanských a folklórně laděných sdružení v Bratislavě: Myjavanů, Brezovanů a dalších rodáků z pod Javoriny, s nimiž knížek do dnes spolupracuje. Vrcholem činnosti Slováckého knížku byla léta 1936-1938.

Vznik Slovenského štátu byl pro knížek pohromou. Mnozí jeho členové museli odejít na Moravu a do Čech, v Bratislavě zůstalo jen torzo, rozpadla se muzika... Krúžkaři pokračovali ve schůzkách v rodinách, při oslavách narozenin, jmenin a podobných udá-

lostech. Sedmdesátiny a později padesáté výročí vysvěcení svého tehdejšího richtára Msgr. Dr. Ľudvíka Okáňa oslavili víceméně tajně v kapli sv. Cyrila a Metoděje, kde také v r. 1942 uspořádali zádušní mši za svého člena Mojuše Fialu, umučeného v koncentráku.

Brzy po osvobození v r. 1945 obnovil knížek svoji činnost; za richtára byl za zesnulého Ľ. Okáňa zvolen Dušan Jurkovič, na jehož počest byl v únoru 1946 uspořádán první veřejný večer. Na něm se po osmi letech znovu setkaly Slovácké krúžky z Bratislavy, Brna a Prahy a navázaly tak na předválečnou tradici, již udržují dodnes. Bratislavský krúžek zaznamenal nový rozmach a jeho činnosti se stále ještě zúčastňovali příslušníci zakladatelské generace, především doživotní stárek ing. Jura Černý z Kunovic, Bohumil Haluzický a další. Vznikla nová muzika. Za Dušana Jurkoviče, zesnulého v prosinci 1947, byl richtářem zvolen dr. Konstantin Čársky, rodák z Kbel.

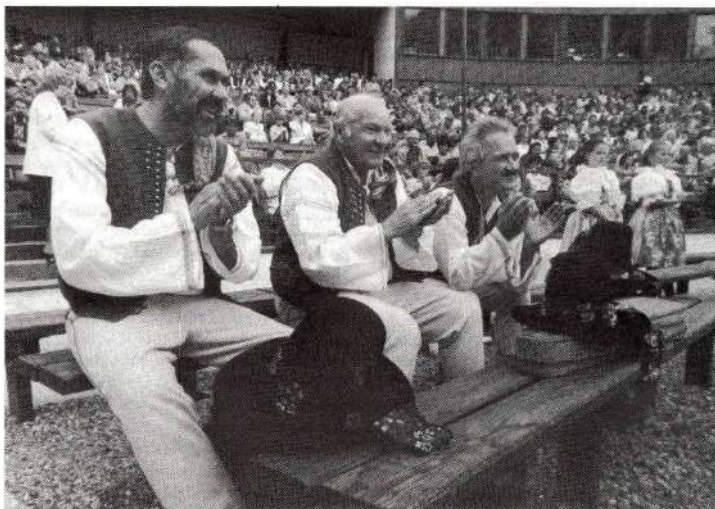
Po útlumu v padesátých letech nabyla činnost knížku znovu na síle od poloviny šedesátých let.

Nyní nese krúžek název Slovácký krúžek a Skalica v Bratislavě a toto spojení má výraz i v obsazení vedoucích funkcí: richtářem je ing. Juraj Černý, syn jednoho ze zakladatelů - ing. Jura Černého z Kunovic, podrichtářem je Ivan Karenovič ze Skalice.

Své sedmdesátiny oslavil knížek 7. listopadu 1992 slavnostním večerem v Kulturním domě v Záhořské Bystrici a vydáním publikace 70 rokov Slováckeho knížku v Bratislavě, část' první, která shrnuje historii krúžku od r. 1922 do r. 1952. Na slavnostním večeru vystoupily bratrské Slovácké krúžky z Prahy a Brna a dál už se oslavy vedly v neformálním, tradičním krúžkařském duchu, zpěvem a tancem.

Bratislavský krúžek chce pracovat i v nových státoprávních podmínkách, jak o tom svědčí slova jeho richtára: "Naším programom zostáva naďalej poznávanie a pestovanie kultúry ľudu moravsko-slovenského pomedzia v duchu vzájomného porozumenia, pochopenia a vzájomnej úcty." Rádi k tomu přejeme mnoho zdaru.

J. M. Krist



Účastníci pořadu Nositelé tradice dovedou ocenit vystoupení mladých tanečníků

III. MEZINÁRODNÍ FOLKLÓRNÍ FESTIVAL BRNO 92

Pod tímto názvem proběhl v Brně 28. 8. - 2. 9. 1992 festival, který byl v předchozích ročnících označen prostě Folklórní festival Brno. Vedle nového názvu bylo také umístění pořadů na nádvoří brněnské Staré radnice, renovovaného do slícné podoby. Počet pořadů zůstal tradiční, tj. dva průvody, dvě celovečerní představení a po loňském úspěchu také krojová přehlídka. Do jisté míry se změnila skladba celovečerních pořadů, neboť zahraniční soubory v nich, kromě Kurdů, vystoupily letos jen jednou.

Od členských kolektivů pořádajícího Sdružení přátel folklóru, tedy brněnských souborů, jsme tentokrát neviděli skoro nic nového. Nepřispělo by atraktivnosti festivalu pozvat na příští ročník i některé soubory mimobrněnské?

Ze zahraničních souborů nejvíce zaujaly *Koma Beritan*, soubor ve Vídni usazených Kurdů, a *Limingan Nuorisoseura* ze severofinského městečka Liminka. Kurdové upoutali exotičností svého folklóru, ale jejich program jevil známky jevištní nezkušenosti. Finové, kteří navštívili Československo již v r. 1988, přišli s pečlivě připraveným a suverénně provedeným tanečním programem ze svého regionu, dále z přímoří středního Finska a také z folklóru karelského. Nehledaností sympatické projevy *Lindegruppen Frövi* z Frövi ve středněšvédském kraji Örebro a *De Grutmoole* z holandského Sas van Gent (soubor je hlavním pořadatelem mezinárodního folklórního festivalu Zeeland) nepřekročily průměr toho, co od ostatních souborů těchto zemí známe. Škoda, že na poslední chvíli odřekl svou účast soubor z rakouského Wullersdorfu. Je zajímavé, že se Brňanům v posledních třech letech nepodařilo získat žádný rakouský soubor.

Domácí část krojové přehlídky byla letos věnována krojům slováckým. I když se pořadatelům podařilo z brněnských souborů zajistit jen šest krojových typů, byla většina z nich představena v dostačujícím množství podob a opravdu poutavě. Na organizaci festivalu bylo patrné více zkušeností.

J. M. Krist

KRÁLIK, J. - ORDOŠ, J.: VÝČAPKY. Bratislava, Perex K+K 1991. 68 stran textu, 21 černo-bíleých fotografií, 6 kreseb.

Snahou historikův, etnografův a folkloristův, spisovatelův, ale i obyčejných lidí je zachovat prepotomkov poznatky o minulosti a současnosti míst, obcí, rodův i rodin. Z spolupráce etnografa Jána Ordoša a právníka Jozefa Králika - amatérského zájemce o historii, vznikla útlá knížka - historicko-národopisná monografie obce *Výčapky* (dnes část obce Hruboňovo, okr. Nitra). Historii Výčapiek viděnou očima jednoho z jejích obyvatelův přibližuje J. Králik cez úryvky z pamětí Filipa Gerháta, autorova starého otce. Tento pohľad na historické udalosti a ich vplyv na jednu rodinu (dokonca s menovaním konkrétnych osôb, ktoré jej v tom-ktorom období ublížili) je zaujímavý aj z etnografického hľadiska. Ukazuje, akým bohatým a doteraz málo využívaným prameňom sú pre nás rodinné, ale i obecné kroniky.

Do druhej časti nazvanej Výčapky - národopisné črty sústredil J. Ordoš poznatky o tradičnej materiálnej kultúre, rodinnom a spoločenskom živote, zvykoch, liečení, o poverových predstavách a pracovnej migrácii v obci od konca 19. a do 1. polovice 20. storočia. Je pochopiteľné, že vzhľadom na nevelký rozsah publikácie nebolo možné hlbšie skúmať viaceré zaujímavé, v texte len spomenuté problémy (napr. pokusy s pestovaním bavlny, indiga apod). Textový materiál (získaný od 8 informátorov z obce) zachytávajúci z veľkej časti terminológiu predmetov a javov umožňuje spoznať hlavné črty tradičnej kultúry obce, často však bez bližších vysvetlení alebo časových súvislostí, ktoré by pozornosti etnografa újsť nemali.

Nie vždy dôsledne je triedenie a zoradovanie informácií v kapitolách: prelnanie údajov o historických udalostiach s poverovými predstavami a s materiálom o folklórnej tradícii v 1. časti; zaradenie údajov o odchove hydiny do časti Strava, alebo liečebných postupov do zvykoslavia ap. Uvedomujeme si však, že aj vzhľadom na uvedené pripomienky zväčša odborného charakteru má recenzovaná práca nemalý význam najmä pre obyvateľov obce, ale i pre všetkých, ktorým umožní spoznať jej his-

tóriu a kultúru. Bola vytvorená ako prejav blízkeho vzťahu a úcty k predkom, k ich životu a práci, preto nie je podstatné, že nedosahuje vo všetkých oblastiach profesionálnu úroveň. Keby by malo čo najviac obcí aspoň takúto monografiu!

Juraj Zajonc

ZPRÁVA O VÝSTAVĚ "LIDOVÉ UMĚNÍ Z ČECH A MORAVY" V RAKOUSKU

Národopisné oddělení Historického musea Národního musea, jak zní oficiální název, bylo v polovině minulého roku vyzváno Československo-rakouskou společností a Ministerstvem kultury ČR k uspořádání výstavy v místech pro Rakušany nejdražším, v kolébece rakouské státnosti, která se nachází v podhůří Alp a po svém typickém produktu slove Mostviertel - moštový okresek. V Neuhofer nad řekou Ybbs, v městečku vzdáleném necelých 9 km na jih od okresního města Amstetten, byl před dvanácti lety vybudován pamětní prostor, který vedle stálé expozice dokládající vývoj rakouského státu od roku 996 disponuje též plochou pro příležitostné výstavy. Dle rozhodnutí obecní rady je tento prostor od loňského roku vždy na sezónu vyhrazen některé zemi z tzv. bývalého "východního bloku". V jednaděadesátém tento projekt zahajovalo Slovensko výstavou "Slovenské výtvarné umění", letos se prezentují výstavou Národního musea Čechy a Morava. Napřesrok to bude expozice Maďarska.

Vlastní výstava národopisného oddělení, které opatruje ve svých 44 odborných sbírkách cca 150 000 sbírkových předmětů dokládajících lidovou kulturu nejen Čech a Moravy, ale i Slovenska a zčásti též hmotnou kulturu Slovanů a sousedních národů, představuje reprezentativní výběr lidového umění v textilu, krojích, textilní technologii, nábytku, fajánsi, skle, religioziích, hračkách, perníkových marcipánových, máslových i modrotiskových formách a to z hlavních a typických národopisných regionů Čech a Moravy.

Ve výběru výstava pokrývá dobu od druhé poloviny 17. století do konce století 19. Zvláštní důraz byl kladen na kulturní znaky

společně s našimi sousedy, a to zejména u lidového skla, obrázků na skle, vyráběných na česko-rakouském pohraničí v Pohorí na Šumavě a v nedalekém Sandlu. Dále na dokladech lidové zbožnosti, zejména na devocionálních ze Svaté Hory u Příbrami navštěvované do druhé světové války hojně též procesím z Rakouska. Zvykosloví pak zastupovaly soubory tradičních artefaktů dokládající velikonoce a vánoce.

K výstavě byl vydán reprezentativní na křídovém papíře tištěný katalog o padesáti stranách s barevnou obálkou a černobílými fotografiemi exponátů. O reprízu výstavy projevilo zájem hned několik rakouských muzeí, z nichž muzeum v Sandlu nabídlo termín na léto 1993.

Marek Turmský

ŠTĚDROVEČERNÍ POKRMY V LIDOVÉ TRADICI HANÉ

K podmanivé atmosféře vánočních svátků bezpochyby patří i pestrá řada pokrmů. Po dlouhém adventním období, charakterizovaném přísným postem, tak nastala doba očekávaného veselí, radosti a hojnosti.

O průběhu štedrovečerních obyčejů, vztahujících se ke 14. století, se zmiňuje již benediktinský mnich Jan z Holešova ve svém traktátu nazvaném *Die VII. consuetudinis popularibus in vigilie nativitatis Christi* uloženém v Univerzitní knihovně v Krakově. Hovoří zde o dodržování štedrovečerního postu až do vyjití první večerní hvězdy a popisuje průběh Štedrovečerní hostiny: "...potom každý hospodář vystrojil rodině štedrou potěchu. Poctiví staří lidé otevírali své domy až po střechu, aby každý mohl podle potřeby svobodně vstoupit a dostat občerstvení. Také dobytek dostal v tento večer více krmiva než obvykle." Ke štedrovečerním zvykům rovněž patřilo "...používání velkého bílého chleba, velkých vánoček nebo koláčů...". Toho večera také křesťané požívali větší množství ovoce než po jiné dny. Toto ovoce bylo považováno za symbol Ježíše Krista, který byl také často nazýván "ovocem vybraným a užitečným". Ovoce bylo kladeno na stoly a byla jím obdarována čeleď i chudí lidé.

Za dodržení půstu v tento den slibovali rodiče dětem, že večer uvidí zlaté prasátko. V některých obcích na Hané rodiče dětem vyhrožovali, že pokud nedodrží půst a budou na Štědrý den jíst, přijde "šporechta", bíle oděná bytost s nebozím v ruce a provrtá jim břicho. V průběhu Štědrého dne byla většinou požívána pouze krupičná kaše nebo brambory. Ke snídani býval pouze čaj nebo mléko.

Zajímavým obřadem byla příprava štedrovečerního stolu. Pod bílý ubrus, který pak na jaře sloužil jako rozsvíka při setí, se nasypala sláma a byliny. Na tento ubrus byl položen druhý, vyšívaný. Potom se na stůl, na hromádku sena, kladla vánočka, pokmínovaný pecen chleba, hrnek s medem a s medem, koření, obilí, hromádky z další polní úrody a ovoce. Na místa, kde měli sedět jednotliví členové rodiny, byla nasypána hromádka soli.

Zákaz požívání masa a konzumování jídla vícekrát za den byl dodržován až do vyjití první večerní hvězdy. Tehdy také rodina usedala ke štedrovečerní večeři. Štedrost slavnostního večera spočívala především v pestré skladbě pokrmů. Podle lidové tradice jich mělo být devatero. Mezi lidmi se udržovala víra, že čím více bude o štedrovečerní večeři chodů, tím více bude na poli mandelů. Přes určitá specifika, charakteristická pro jednotlivé rodiny, obce nebo oblasti Hané, můžeme najít základní skladbu jednotlivých chodů téměř v každé domácnosti. První chod tvořily oplatky s medem, potom následovala zasmažená polévka s houbami. Mezi tradiční obřadní pokrmy patřila kaše, která měla symbolizovat hojnost a prosperitu. Ve větším množství byly požívány pečené i vařené moučné pokrmy. Nezbytnou součástí štedrovečerní večeře tvořily také křížaly (krajánky). Ryby byly ještě na počátku 20. století požívány pouze v zámožnějších rodinách. U méně zámožných lidí pozůstávala štedrovečerní večeře pouze ze zasmažené polévky, z krupicové kaše a z koláčů s ovocem.

Ve Velkém Týnci u Olomouce se podávaly "kysané šeske" a "černá omáčka", která obsahovala sušené ovoce, dále karbanátky, ořechy, křížaly a česnek.

V současné době vypadá skladba štedrovečerních pokrmů přibližně asi takto. Podává se houbová polévka se širokými

nudlemi nebo zasmažená polévka s máslovou jíškou. Po polévce následuje pečený kapr na másle a na česneku nebo smažený kapr s bramborovým salátem. Podává se vánočka a čaj, ořechy, med, sušené a vařené ovoce. Z cukroví pak vařená domácí čokoláda, vanilkové rohlíčky, pracky, sádlovky, linecké pečivo, ořechové úly. Tvary vánočního cukroví měly původně magicko-symbolický charakter. Ještě v dnešní době se můžeme setkat s tvary, které připomínají lidské nebo zvířecí figury, také však s pletenci, koláčky, rohlíčky nebo s hvězdami. Obřadní pečivo sloužilo jako prostředek k magickému zajištění plodnosti a úrody a byl mu připisován také obětí význam.

Dalším z pokrmů, který měl symbolický význam, byla pučálka: kaše z naklíčeného a opraženého hrachu, jejíž požívání mělo zabezpečit bohatou úrodu v příštím roce. O medu a česneku se tvrdilo, že zahánějí z těla zlé mocnosti a neduhy.

Zbytky od štedrovečerní večeře byly dávány domácím zvířatům. Výsluzku dostávaly také ovocné stromy a studna. Ve Vlkoši u Přerova byl dobytku dáván krajíc chleba s medem a pod stromy se sypaly kosti. Kousky jídel od štedrovečerní večeře, chleba, jablek a jádra z ořechů se házely do ohně. Lidé při tom oheň prosili, aby jim neškodil, ale prospíval.

Pestrá skladba pokrmů a jejich hojně požívání o štedrovečerní večeři mělo své symbolicko-magické opodstatnění ve snaze zajistit bohatou úrodu a všeobecnou prosperitu.

Vladimír J. Horák

ČREPY A EUDIA, ALEBO VŠEOBECNÁ ARCHEOLOGIA

Vydavatel'stvo Mladé letá v Bratislave vydalo v roku 1991 publikáciu Eduarda Krekoviča pod názvom "*Črepy a Eudia, alebo všeobecná archeológia*", s kresbami Viktora Kubala (112 strán).

Autor sa rozhodol predstaviť čitateľovi všednú, každodennú prácu archeológov, aby vedel, čo sa za touto, na prvý pohľad dobrodružnou profesiou skrýva, ako archeológovia k veľkým objavom dospeli a prečo sa objavy zachovali v takej podobe, v akej sa našli. Ak začnete čítať, budete sledovať dobrodružnú cestu od objavovania nálezov po ich vedecké spracovanie a uloženie do múzea.

V textovej časti čitateľ dostáva odpovede na otázky napríklad *Ako viete, kde treba kopat? Prečo sú všetky nálezy pod zemou? Ako určíte vek nálezov? Našli ste nejaké poklady? Keď objavím poklad, môžem si z neho niečo nechať?*

Vydavateľstvo Mladé letá určilo publikáciu pre čitateľov od 11 rokov, ale vhodne poslúži aj ako pomôcka učiteľom dejepisu či histórie a v nemalej miere i historikom a tým, ktorí o uvedené otázky a ich odpovede majú záujem.

Milan Urbanovský

SCHULORDNUNG 1578 JAHR.

Školní řád moravských novokřtěnců z r. 1578 - bibliofilie vydaná v anastatické podobě s převodem do latinky a moderní němčiny, Brno - Videa, 1992.

Rukopis je uložen ve Státní vědecké knihovně v Olomouci pod signaturou M 365 (s původní signaturou jezuitské knihovny VIII H 53). Je psán s kaligrafickou pečlivostí na stránkách 13 - 25, velikosti 100 x 81 mm do zrcadla 75 x 57 mm. Vazba je kožená s dřevěnými deskami.

Jde o konvolut několika děl. Začíná textem "Schulordnung Petter Schörrers Red" (autor žijící v letech 1521 - 1571, psaný též Petter Walpot, Walpolt, Walbot, Tuchscherer), v překladu: Školní řád Petra Šérera, jež proslavil dne 15. listopadu r. 1568 v Němčicích ke starším obce a k učitelům. (*Vydána jako bibliofilie r. 1988. Kunz, L., Boesch, H. s převodem do moderní němčiny Vr. Marg. Wägnarové.*)

Mladší mutace, která vychází obdobným způsobem jako dříve citovaná, se v novokřtěnské literatuře uvádí pod jmény Peter Wapolt, Hans Kral (Král). Od strany 22 po 35 je rukopis psán - zřejmě s odstupem času - touž rukou, ale s jiným řádkováním. Strany následující obsahují "Desatero přikázání", na str. 41-92 následuje dvanáct textů nominovaných titulkem "Das sind die 12 Artigel des Christlichen Glaubens". Z nich je literárně pozoruhodný text "Ein schen Liedt von der Tugend und Kraft."

Schererův školní řád z r. 1568 lze pokládat za modelový, sloužící v mutaci z r. 1578 a pozdějším upravitelům a přepisovatelům za

výchozí pojetí výchovy Hutterských dětí nejméně do poloviny 17. století. Jejich obsahové a formální vyhodnocení, jakož i transkripci jejich dosud známých pojetí, zpracoval Gary James Waltner v r. 1962. (*Gary Janus Waltner: The edualc System of the Hutterian Anabaptists and their Schulordnungen of the 16th and 17th centuries; Bethel Colege, 1962, vyd. Dep. of History in the Graduate School University of South Dakota, 1975).*

Hodnotu Schererova díla z roku 1568 ocenili roku 1857 Christian d' Elvert, avšak s dost podstatnými zásahy do původního členění rukopisu, (*d' Elvert, Christian: Geschichte der Studien, Schul- und Erziehungs-Anstalten in Mähren und Oesterreich. - Schlesien; Brünn - Brno, 1857, 466-477, Reihe Schriften, Bd. 10).* Nato W. Salinger roku 1910 (*Salinger, W.: Mitteilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs und Schulgeschichte, sv. 11, 1901, 112-127).* načež následovaly i překlady se značně různým využitím originálu.

Na otázku identity a časového zařazení zde citovaných pojetí (1568 a 1578) poukázali Robert Friedmann a Adolf Mais. (*Friedmann, Robert - Mais, Adolf: Schriften der Hutterischen Täufergemeinschaften. Katalog ihrer Manuskriptbücher, ihrer Schreiber und ihrer Literatur 1529-1667. Wien 1965, 128-130.*)

Rukopis z roku 1578 (Wapold-Kral), reprodukováný G. J. Waltnerem (1975, 58-160, 105-110) není s pojetím, jež podává olomoucký rukopis, zcela shodný.

Dílo Petra Scherera, úhlenné postavy dějin novokřtenství 16. století, je velkým přínosem ke vzdělanosti a humanizaci své doby. Pro Moravu, v níž rozkvetlo umění ušlechtilého fajnásu, je tento spis, v němž je "několiko nutných bodů poznamenáno", dalším pramenem k poznání ducha společnosti nanejvýš vzdělané, tvůrčí a pokorné.

*

Obcí Niemtschitz, jež je uvedena v záhlaví proslovu z r. 1568, jsou Velké Němčice u Hustopečí (Gross Niemtschitz bei Auspitz, jižně od Brna), jež v r. 1930 čítala 3.719 obyvatel, z nichž 1862 bylo německé národnosti.

Ludvík Kunz

NEZNÁMÍ RÓMOVIA. ZO ŽIVOTA A KULTÚRY CIGÁNOV - RÓMOV NA SLOVENSKU. Zos. Arne B. Mann. Inter Science Press, Bratislava 1992, 207 str. + 12 obr. príl.

V loňském roce vydal Národopisný ústav SAV s podporou Ministerstva kultúry SR a švýcarské nadace Pro Helvetia zajímavý sborník Neznámí Rómovia. Jeho sestavovatelem je Arne B. Mann, který se zabývá romskou problematikou od r. 1986, kdy byl ve Východné uspořádan proslulý folklórní pořad Ludia z rodu Rómov.

Sborník volně navazuje na monotematické číslo Slovenského národopisu (1/1988) a obsahuje příspěvky 18 autorů, které sumarizují současný stav poznatků o slovenských Romech v oblasti výchovněvzdělávací (L. Snopko, Z. Fliegel), sociologické a psychologické (V. Bačová, E. Schmidtová), historické (Z. Kollárová, P. Šalamon, A. Jurová), antropologické (D. Siváková), právní (V. Gecelovský), etnografické a lingvistické (A. B. Mann, P. Antol, M. Hübschmannová), muzikologické (J. Drenko, V. Majerčíak, J. Belišová, E. Krekovičová), muzeologické (H. Zelinová-Bilková), i vzájemných vztahů romské a neromské populace (P. Pišút).

Každý příspěvek má romské a anglické resumé a celý sborník je doplněn rejstříkem méně známých romských slov, základními informacemi o autorech i adresářem romských organizací a redakci romských periodik. Na závěr textu jsou přiloženy vybrané fotografie, jejichž autorkou je Švýcarka I. Stehli, absolventka pražské FAMU.

- c -

"KRKONOŠSKÉ VÁNOCE" V LOBKOVICKÉM PALÁCI

V předvánočním čase jako v posledních letech už tradičně uspořádalo Národopisné oddělení Národního muzea v Lobkovickém paláci výstavu, zaměřenou tentokrát na lidové vánoce v Podkrkonoší.

Výstava vznikla za spolupráce dr. Aleny Voříškové (NO NM), Heleny Mevaldové (OM Beroun) a Jana Luštěnce (Krkonošské muzeum

v Jilemnici) v r. 1989 a byla veřejnosti prezentována v jilemnickém Krkonošském muzeu.

Pražská výstava, vycházející z původního scénáře, byla obohacena o některé další exponáty, ukázky archivních materiálů z fondu Národopisné výstavy a novější výsledky terénních výzkumů v oblasti západních Krkonoš. Výstava se zaměřila na tento západnější region (Jilemnicko a Vysocko), kompaktněji osídlený českým obyvatelstvem. Prožívání vánočního období zde mělo některá specifika, která se podařilo autorům výstavy dobře zapojit do obecnějšího způsobu slavení vánoce.

Exponáty na výstavě v převážné většině nebyly starší než z druhé poloviny 19. století. Výstava zachycovala krkonošské vánoce na přelomu 19. a 20. století a svým pojetím překročila obvyklý způsob prezentace tohoto tématu jak v rovině materiálů, tak i v časovém vymezení. Její součástí byla ukázka městského vánočně upraveného interiéru, který vytvářel pendant interiéru venkovskému. Vedle klasických lidových betlémů zde byla instalována část kostelního malovaného betlému (vedle kostelní lavice) z kostela ve Vysokém (z r. 1870), vedle lidového pečiva tu byly doklady městského cukroví atd. a toto spojení se prolínalo i v časovém pojetí výstavy, zahrnujícím už přípravné období, advent a zvyky s ním spojené, barborskou a mikulášskou obchůzku, ale například i vysvětlení, co jsou to "roráty", "sloupky" na svícení v kostele, ukázky věštění budoucnosti, předpisy na tradiční jídla s upozorněním na jejich symbolický a magický význam.

Zvláštní pozornost byla věnována tzv. "dlouhé noci", těsně předcházející vlastní vánoce, kdy se dokončovaly všechny přípravy v domácnosti a kdy se zejména pekly koláče. Tady do vážného období naplněného prací a usebráním mysli vstupuje lidový humor, hadrová figurína "brusaře", který způsoboval pokažení těsta ("brousek") a kterého si sousedé tajně přenášeli od domu k domu.

Třetí oddíl v časovém členění byl soustředěn na vlastní vánoce od Štědrého dne do Tří králů. Dominantními exponáty zde bylo několik betlémů různého stáří (betlém E. Hladíka z Trčic u Vysokého n. J. vzniklý v le-

tech 1885-1908, který je nyní v majetku NO NM nebo betlém F. Petráka z Valteric u Jilemnice 1918-38, Šimův betlém z Levinské Olešnice z počátku 20. století a několik dalších), ukázky nadílek od Ježíška (Kristylla) nebo od "štědré báby", figurína ponocného s troubou, některé hudební nástroje, doklady chrámové vánoční hudby vstupující do lidového i městského pojetí vánoce. V posledním oddílu výstavy byly zachyceny koledy a koledování, obchůzka s betlémem a tříkrálová obchůzka.

Autorům výstavy se podařilo na relativně malém prostoru výstavního sálu soustředit dobře vybrané doklady, vážící se ke krkonošské tradici slavení vánoce a nabídnout ji divákovi v širším horizontu časovém i sociálním i v souvislosti s církevními obřady. Pro zájemce byla připravena i drobná brožurka Krkonošské vánoce (autoři: H. Mevaldová, A. Voříšková, J. Luštinec). K propagaci výstavy nepochybně přispělo i televizní natáčení koncertu Výboru dobré vůle.

Irena Štěpánová

PALIČKOVÁ - PÁTKOVÁ, JARMILA:
LUDOVÁ VÝROBA NA SLOVENSKU.
BRATISLAVA, VEDA 1992. 221 s, obr. příl.

Není to poprvé, co se objevuje jméno Jarmily Paličkové-Pátkové v edici Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry; v roce 1981 v ní vyšla její práce o lidovém kožešnictví na Slovensku. Tentokrát se zájem autorky upřel k hlavním odvětvím lidové výroby, jejíž vývoj podchycuje v úvodní kapitole.

Velkou péči věnovala autorka shromáždění dokladů o činnosti různých spolků a družstev v 19. a na počátku 20. století, které sehrály důležitou roli nejen v podporování "domáčního průmyslu", ale také v poskytování obživy v regionech, kde chyběl dostatek pracovních příležitostí. Vzpomíná rozvětvené činnosti spolku Izabella (zal. 1895), který udržoval dílny lidové výroby v mnoha slovenských lokalitách, spolku Živena (zal. 1869), jehož aktivity přilákaly ke spolupráci české osobnosti, jako např. Jana Koulu, a staly se základem součinnosti na přípravě Národopisné výstavy čsl. v roce 1895 za vydatného

příspěvní Dušana Jurkoviče. Snahy o podchycení a rozvoj lidové výroby přicházely na konci 19. a na počátku 20. století také od státu a od vlastenecky zaujaté slovenské inteligence. Po vzniku samostatné republiky v roce 1918 převzaly úlohu zvelebování lidové výroby i sociální pomoci také některé státní instituce.

Po roce 1945 byla na Slovensku příznivější situace než v českých zemích, protože lidová výroba byla v mnoha oblastech natolik živá, že bylo možno na ni bez větších zásahů navázat, ovšem už stále více s ohledem na městského konzumenta. Nově zřízené Ústredie ľudovej umeleckej výroby sdružovalo ještě v padesátých letech několik desítek družstev a jejich pobočných závodů. Přefazováním celého odvětví lidové výroby z resortu místního hospodářství do resortu kultury v roce 1958 spolu se stále více se uplatňující zájmovou činností docházelo na Slovensku rozvoj lidové výroby, označované za uměleckou, jiný směr. V jejím rámci vyrůstají známé umělecké osobnosti, lidoví tvůrci jsou obdarováni oficiálními tituly v souladu se zákonem o lidové umělecké výrobě z roku 1958.

I když jsme věnovali hodně místa úvodní kapitole pro informovanost českého čtenáře, je třeba zdůraznit, že těžiště knihy spočívá v charakteristice řemesel utříděných do větších celků podle základního výrobního materiálu. V jednotlivých kapitolách sleduje autorka historii a rozšíření těchto řemesel na území Slovenska. S textem korespondují fotografie, většinou černobílé, u jejichž popisů je nutno ocenit snahu po datování zobrazené situace nebo vzniku výrobku. Nad knihou se ve srovnání s ostatními svazky edice naskytá otázka, zda přece jen tematická šíře neuškodila její hodnotě. Co všechno může autor, vázán takovouto koncepcí, sdělit uživateli publikace např. o výrobě hudebních nástrojů, o dřevorezbě nebo o brašnářství, když jím nemůže věnovat ani celou stranu?

V závěru autorka připomíná řemesla a specializovanou práci jednotlivců, na něž se v knize nedostalo, a nastiňuje současnou tendenci vývoje lidové umělecké výroby na Slovensku se vzrůstajícím podílem výrobců - jednotlivců.

Co dodat na závěr? Jako vždy povzdech nad tím, jak nám v českých zemích taková edice chybí.

Alena Jerábková

Vydávání regionálně historických prací se v posledních třech letech chopila řada institucí i jednotlivců. Je to dobré vzhledem k tomu, že v předchozích letech, díky strohým omezením diktovaným obavami z "ideologické diverze", zůstala řada cenných rukopisů pro odbornou i širokou veřejnost nedostupná a neznámá. Knížku na Kyjovsku známého kulturního pracovníka Josefa Holcmana mohli k vydání připravit až jeho syn a dcera osm let poté, co zemřel, protože za života Josef Holcman publikovat nesměl. Zakázáno bylo i vydání jeho Dějin Skoronic.

Na 129 stránkách publikace, o níž podáváme zprávu, se lze dočíst o osudech každého ze 189 skoronských domů a jejich obyvatel. Pro ty, koho zajímá lidová kultura, je zde řada postřehů z oblasti vývoje mezilidských vztahů v obci, o způsobu bydlení, o vývoji zemědělství, atd.

K zajímavým názorům autora patří předpoklad vzniku Jízdy králů z divoké závodivé jízdy mladých pasáků na koních do dědiny po skončení každodenní noční pastvy.

Holcmanova knížka je cenná nejen svým obsahem, ale i tím, že vydává svědectví o trvající tradici houževnaté a kvalitní činnosti regionálních pracovníků, kteří dokázali i v krajně nepříznivých podmínkách tvořit s intenzitou, kterou by jim mohl závidět leckterý profesionál. V jejich dílech nalézáme vzácné informace vycházející z autentických zážitků z prostředí důvěrně známého, pro studium lidové kultury tolik potřebné.

- pvk -



U příležitosti oslav J. A. Komenského vybudovali v roce 1992 v Komně památník učitele národů



Z otevření památníku J. A. Komenského - Komňa, březen 1992

SOUBOR LIDOVÝCH STAVEB V PŘÍKAZÍCH U OLMOUCI

Do Příkaz se sjeli 20. října 1992 účastníci dvoudenního semináře, který byl věnován problematice koncepce a perspektivám místního souboru lidových staveb. Na pozvání Památkového ústavu v Olomouci, který je majitelem některých objektů a nad dalšími vykonává odborný dohled, přijeli na Hanou pracovníci z muzeí v přírodě, etnografové z muzeí a odborníci z dalších institucí, kteří přispěli v diskusi k formování dalších směrů rozvoje komplexu památek lidového stavitelství v Příkazích.

Dvacet jedna účastníků semináře již týden před jednáním bylo obesláno pracovním materiálem, ve kterém Pavel Pospěch, hlavní organizátor semináře a vedoucí úseku správy památkových objektů PÚ Olomouc, předložil neformální program a souhrn podkladů obsahově dobře kompletovaných pro nastávající jednání.

Po prohlídce obce a památkově chráněných usedlostí byla na pořadu prohlídka výstavy, kterou autoři koncipovali s důrazem na proměny zemědělské výroby v obci a okolí v druhé polovině 19. a počátkem 20. století, docenili též význam osobností pro hospodářský a kul-

turní rozvoj regionu. Odpolední a podvečerní jednání se odvíjelo od základních tezí a přinášelo polaritu názorů již v základních koncepčních úvahách i v předkládaných technologických otázkách, například problematika přenesení nebo rekonstrukce rozsáhlejších objektů v areálu bez ohledu na jeho dnešní podobu nebo striktní dodržování původních materiálů nebo technologie. Při konfrontaci a hledání nejvhodnějších směrů činnosti se někdy projevíly poněkud ortodoxní přístupy pracovníků muzeí v přírodě. Jak zdůraznil ředitel PÚ Olomouc dr. M. Perutka ve svém sumarizujícím vystoupení, právě zvážení všech alternativ umožní respektovat veškeré specifčnosti příkazského komplexu. Z diskuse vyplynulo, že by to měl být soubor staveb in situ, který se neuzavírá před přenesením drobných doplňků a s nezbytnou variabilitou využívání, což bude v souladu se záměry PÚ i obce. Respektování zájmu obce (dosavadní projekty probíhaly v souladu) umožní realizovat původní náměty. Jak dokázala večerní projekce filmových dokumentů - obrazové kroniky vesnice, existuje vysoký potenciál zájmu o zapojení památek lidového stavitelství do struktury života Příkaz. Také pracovníci PÚ nevycházejí pouze ze stanovené náplně své práce. Z dosažených výsledků je zřejmá velká dávka entuziasmu.

Následujícího dne byla na programu exkurze do místního muzea v Tršicích a prohlídka památek lidového stavitelství na Olomoucku v Odrlicích a Slatinicích. Závěrem informace lze konstatovat, že organizátoři vysoce ocenili přínos setkání a odborné diskuse pro formování koncepce příkazského projektu a účastníci se rozjžděli nejen s hlubokými dojmy o pohostinnosti žirné Hané, ale i s pocitem dobře vynaloženého času na jednání, jehož výsledky budou respektovány.

Miloš Melzer

Herausgeber: Ústav lidové kultury (Institut für Volkskultur) 696 62 Strážnice (ČR)

RESUMÉ

Die dritte Nummer der Národopisná revue (Volkskundliche Revue) widmet sich wieder vorwiegend folkloristischen Fragen. Es werden hier die letzten Beiträge des XII. Symposiums von Strážnice veröffentlicht, das 1991 stattfand. H. Bočková weist in ihrer Studie Folklorismus und Volksbräuche auf verschiedene Äußerungen der Volkskunst in den traditionsmäßigen Gepflogenheiten und Festen der Stadt Brünn und Umgebung hin. Von den verschiedenartigen Formen des Folklorismus in Brünn wählte die Verfasserin Beispiele der Nützung von Volksbräuchen bei gesellschaftlichen und kulturellen Aktionen des Vereins und der Schule Vesna gegen Ende des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Sie stellt fest, daß die Anfänge des Folklorismus bereits mit dem Herantreten zur Dorfbewohnung im Zeitalter der Aufklärung verbunden sind (Vorführung der Bräuche vor der Obrigkeit). Sie führt an, daß die Weiterentwicklung der Volkskunst bereits ein gewisses Absterben der ursprünglichen Bräuche in der sich wandelnden Gesellschaft in Mähren signalisiert.

Zum Folklorismus gehören auch Folklorefestspiele. Unter die ältesten Festspiele der Volkskunst in Europa zählt auch das internationale Folklorefestival in Strážnice. Seiner Programmstruktur und seinen Perspektiven wurde ein selbständiges Kolloquium im November 1992 in Brünn gewidmet. Die Hauptbeiträge wurden von J. Jančář (Bedeutung des Strážnicher Festivals im Kontext der Transformationen der gegenwärtigen Kultur) und Karel Pavlišťík (Programmstruktur des internationalen Folklorefestivals Strážnice - Probleme und Perspektiven). Parallel dazu wurden in diesem Heft auch wertvolle Anregungen der Diskussion zu diesem Thema veröffentlicht (M. Brtník, H. Laudová, L. Kunz, I. Vojancová und viele anderen).

Interessante Gesichtspunkte zu Fragen der Modernität und der Tradition enthält ein Essay von Vladislav Stanovský, der sich für die Empfehlung von UNESCO zum Schutz der Traditionskultur und der Folklore einsetzt.

Auch in der dritten Nummer gibt es ein "Medaillon" (bzw. Profil) eines bedeutenden mährischen Fotografen. Diesmal wird es einem vergessenen Maler und Zeichner Josef Šima (geb. 1859 in Prag) gewidmet. Sowie das vorangehende Heft, wird auch dieses mit einer Reihe von Rezensionen von Büchern und Ausstellungen sowie Beiträgen über Konferenzen auf dem Gebiet der Volkskunde abgeschlossen.

Published by Ústav lidové kultury (The Institute of Folk Culture) 696 62 Strážnice (ČR)

ABSTRACT

The third number of Národopisná revue (Ethnographic Review) is again predominantly devoted to folkloric issues. The last contributions from the XII. Strážnice symposium, held 1991, are published here. H. Bočková demonstrates various expressions of folklorism in the traditional customs and celebrations in Brno and its neighbourhoods in her study entitled Folklorism and folk habits. From the diversified manifestations of folklorism the author selected some examples of the application of folk customs to enhance social and cultural events of the club and school VESNA by the end of the 19th and at the beginning of the 20th century. She establishes that the beginnings of folklorism go back to the approach to the people at age of enlightenment (village people performing their customs to please the nobility). She maintains that there are signals of original practices dying out in the course of further development of the changing society in Moravia.

Part of folklorism are ethnographic festivals. "Strážnice" is acknowledged to be one of the oldest folklore festivals in Europe. Its programme structure and perspectives were the topics of a separate colloquium in Brno, in November 1992. The main papers were presented by J. Jančář (The Importance of the Strážnice Festival within the context of the transformations of the present day culture) and Karel Pavlišťík (The programme structure of the International folklore festival Strážnice - problems and perspectives). In addition to that the copy contains also valuable impulses from the discussion to this topic (M. Brtník, H. Laudová, L. Kunz, I. Vojancová and many others).

Interesting viewpoints to questions of modernity and tradition are presented in an essay by Vladislav Stanovský who supports the UNESCO recommendation for the protection of traditional culture and folklore.

Also the third number of NR brings a profile of an important photographer from Moravia. This time it is devoted to Josef Šima (born 1859 in Prague), painter and designer in Prague and Brno. As well as the previous ones, also this number is closed by a series of book and exhibition reviews as well as informations on conferences in the field of ethnography.

ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY - STRÁŽNICE

vydává kromě čtvrtletníku Národopisná revue (do roku 1990 Národopisné aktuality) odborné poradenské tisky pro folklórní aktivity v České republice a také videokazety s folklórní tematikou.

Na adrese Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice - zámek si můžete objednat:

NÁRODOPISNÁ REVUE

Celý ročník 1991, číslo 1 - 4 za 60,- Kčs, jednotlivá čísla za 15,- Kčs
(Při objednávce ročníků 1981 - 1990 je sleva 50%)

EDICE ODBORNÉ PORADENSKÝCH TISKŮ:

J. Pajer: Svět lidové písně (úvahy o významu a využívání lidových písní v současnosti) 128 s., notové přílohy. Cena 20,- Kčs

J, Jančář, M. Pavlicová: Lidová hudba a tanec na jevišti (Historie slováckých krúžků a vznik souborů lidových písní a tanců na pozadí historie souboru Hradišťan) 78 s., foto v textu. Cena 12,- Kčs

V. a V. Frolcovi - J. Pajer: Primáš Slávek Volavý (Monografie o životě a díle významné osobnosti lidové hudby) 96 s., notové přílohy a foto v textu. Cena 20,- Kčs

J. Pajer: Marie Procházková, zpěvačka ze Strážnice (Obsáhlý zpěvník písní ze Strážnice s monografií zpěvačky). 460 s., Cena 35,- Kčs

J. Petrá: K městečku Kyjovu (Zpěvník lidových písní z Kyjovska) notové přílohy v textu. Cena 35,- Kčs

Katalog folklórních souborů v České republice (Přehledně uspořádaný seznam všech souborů a skupin lidových písní a tanců, včetně adres). Cena 20,- Kčs

Zdenka Jelínková: Lidové tance z Bystřicka a Pernštejska (taneční skripta, zejména pro soubory) Díl I a II, Cena 30,- Kčs

Zdenka Jelínková: Lidové tance z Drahanské Vysočiny a Malé Hané (souborná sbírka lidových tanců regionu s podrobnými popisy) Cena 25,-Kčs

VIDEOKAZETY

Strážnice 91 (devadesátiminutový sestřih nejlepších pořadů 48. ročníku Mezinárodního folklórního festivalu ve Strážnici). Cena 200,- Kčs

Verbuňk - mužský tanec na Slovácku

Nejstarší filmové doklady o slováckém verbuňku a záznamy strážnických verbířských soutěží. Cena 250,- Kčs

EDICE BIBLIOGRAFIÍ VÝZNAMNÝCH NÁRODOPISCŮ

Úplné soupisy prací předních českých národopisců

Antonín Václavík, 8 s., cena 5,- Kčs

Richard Jeřábek, 30 s., cena 8,- Kčs

Zdenka Jelínková, 19 s., cena 10,- Kčs

Jaromír Gelnar, 10 s., cena 5,- Kčs

Ceny publikací a videokazet jsou uvedeny bez poštovného. Objednávky přijímá Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice - zámek.

MUZEUM VESNICE - STRÁŽNICKÝ "SKANSEN"

Na ploše 9 ha vybudoval Ústav lidové kultury ve Strážnici jihomoravskou sídelní krajinu s objekty lidových staveb z Moravských Kopanic a usedlostí z vesnic luhačovického Zálesí, Horňácka a Dolňácka. Kromě usedlostí je v tomto národopisném muzeu v přírodě areál seníků z Horňácka i pozoruhodný areál vinohradnických staveb s ukázkami různých způsobů pěstování vinné révy. Návštěvu Muzea vesnice je možné spojit s návštěvou expozic a výstav v zámku. Otevřeno je od 1. května do 31. října denně mimo pondělí v době od 9.00 do 17.00 hodin.



ÚSTAV
LIDOVÉ
KULTURY
STRÁŽNICE